

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Νομική Σχολή

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Διπλωματική Εργασία

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΜΑΝΑΤΖΕΡ ΣΤΗ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ (TAX AVOIDANCE) ΤΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΚΕΦΑΛΙΔΟΥ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ

Επιβλέπουσες Καθηγήτριες:

Κύρτσου Αικατερίνη

Σαββαΐδου Αικατερίνη

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Ειδίκευσης Δίκαιο και Οικονομικά

Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 2021

Περίληψη

Η φοροαποφυγή αποτελεί ένα διεθνές φαινόμενο το οποίο εφαρμόζεται από τις επιχειρήσεις με σκοπό τη με νόμιμο τρόπο μείωση των συνολικών φορολογικών υποχρεώσεών τους ή και την αποφυγή καταβολής των οφειλόμενων φόρων και κατά συνέπεια με σκοπό τη μεγιστοποίηση της αξίας τους. Εάν και διάφοροι εταιρικοί παράγοντες (κερδοφορία, μόχλευση, παγιοποίηση) καθώς και διάφορα χαρακτηριστικά διακυβέρνησης (λειτουργία διοικητικού συμβουλίου, επιτροπές, ελεγκτικές διαδικασίες) επηρεάζουν το βαθμό φοροαποφυγής, η συμπεριφορά των διοικητικών στελεχών αποτελεί έναν παράγοντα που επηρεάζει σημαντικά το βαθμό στον οποίον οι εταιρίες εφαρμόζουν πρακτικές φοροαποφυγής. Οι εμπειρικές μελέτες καταδεικνύουν ότι η εμπειρία των διοικητικών στελεχών, τα ηγετικά τους χαρακτηριστικά, τα προσωπικά τους κίνητρα καθώς και ο βαθμός αίσθησης αυτοπεποίθησης αποτελούν συμπεριφορικά χαρακτηριστικά τα οποία επηρεάζουν τα επίπεδα φοροαποφυγής. Ειδικότερα, στελέχη τα οποία είναι υπερβολικά αισιόδοξα, με αυτοπεποίθηση και κίνητρα ανέλιξης εφαρμόζουν σε μεγαλύτερο βαθμό μεθόδους φοροαποφυγής με σκοπό τη μεγιστοποίηση της αξίας των επιχειρήσεων.

Λέξεις – κλειδιά: φοροαποφυγή, διοικητικά στελέχη, συμπεριφορικά χαρακτηριστικά, προσδιοριστικοί παράγοντες

Abstract

Tax avoidance constitutes an international phenomenon which is applied by companies in order to reduce their total tax liabilities or to avoid tax payments and therefore it is applied in order to maximize firms' value. Although various firm-specific factors (profitability, leverage, consolidation) and corporate governance-specific characteristics (board function, committees, audit procedures) affect the levels of tax avoidance, the behavior of executive managers constitutes a crucial factor that significantly affects the usage of tax avoidance practices. Empirical studies show that executive experience, leadership characteristics, personal motivations and self-confidence are behavioral characteristics that significantly affect the tax avoidance. In particular, managers who are overly optimistic, confident and motivated to develop tend to apply practices of tax avoidance methods in order to maximize the firms' value.

Keywords: tax avoidance, managers, behavioral characteristics

Περιεχόμενα

Περίληψη	2
Abstract.....	3
Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1 ^ο : Θεωρητικό Πλαίσιο	7
1.1. Φοροαποφυγή & Φορολογικά/δημοσιονομικά έσοδα.....	7
1.2. Τρόποι εταιρικής φοροαποφυγής.....	24
1.3. Μέτρηση Φοροαποφυγής & χρηματοοικονομικές επιπτώσεις.....	28
1.4. Μέτρα μείωσης της φοροαποφυγής στην Ε.Ε. και στην Ελλάδα	30
1.5. Εταιρική Ευθύνη & Φοροαποφυγή	33
1.6. Χαρακτηριστικά διοικητικών στελεχών & φοροαποφυγή	35
Κεφάλαιο 2ο: Μελέτη Περιπτώσεων	39
2.1. Αποτελέσματα Ερευνών για τη φοροαποφυγή και τις επιπτώσεις της	39
2.2. Αποτελέσματα Ερευνών για τη σχέση εταιρικής ευθύνης και επίδρασης φοροαποφυγής	46
2.3. Αποτελέσματα Ερευνών Επίδρασης Συμπεριφοράς Διοικητικών Στελεχών στην φοροαποφυγή.....	48
Συμπεράσματα	53
Βιβλιογραφία	55

Εισαγωγή

Οι φόροι γενικά αποτελούν έναν περιορισμό των επιχειρήσεων σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς αποτελούν σημαντικό ποσοστό των κερδών προ φόρων. Ως εκ τούτου, οι επιχειρήσεις έχουν κίνητρα να εφαρμόσουν πολιτικές φοροαποφυγής με σκοπό να πληρώνουν όσο το δυνατόν χαμηλότερα επίπεδα φόρου (Ouyang et al., 2020). Μέσω της μείωσης της συνολικής φορολογικής τους επιβάρυνσης, οι επιχειρήσεις αυξάνουν την καθαρή τους κερδοφορία και δημιουργούν ταμειακές ροές οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν για τη χρηματοδότηση νέων επενδύσεων. Συνεπώς, η εφαρμογή στρατηγικών μείωσης των φορολογικών υποχρεώσεων αποτελεί μία μέθοδο για την επίτευξη του πρωταρχικού σκοπού τους, δηλαδή τη μεγιστοποίηση της αξίας τους. Στην κατεύθυνση αυτή, η φοροαποφυγή αποτελεί μία μέθοδο για την επίτευξη των στόχων κέρδους μέσω μείωσης της φορολογικής επιβάρυνσης των επιχειρήσεων (Lanis et al., 2019). Γενικά, η φοροαποφυγή μπορεί να ορισθεί ως οποιαδήποτε εταιρική ενέργεια μειώνει τους εταιρικούς φόρους σχετικά με τα επίπεδα των κερδών προ φόρων (Dyreg et al., 2010).

Προς το σκοπό της μεγιστοποίησης της αξίας των μετόχων, οι εταιρίες έχουν κίνητρα να ελαχιστοποιήσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις καθώς μέσω αυτής της διαδικασίας αυξάνουν τις ταμειακές τους ροές και μετριάζουν τους χρηματοδοτικούς τους περιορισμούς (Wen et al, 2020). Ο βαθμός χρήσης μεθόδων φοροαποφυγής εξαρτάται από τα χρηματοοικονομικά τους χαρακτηριστικά, τα χαρακτηριστικά διακυβέρνησης, την ύπαρξη διεθνοποιημένων δραστηριοτήτων, τον κλάδο στον οποίον ανήκουν καθώς και τη χώρα στην οποία λειτουργούν. Παράλληλα, οι διοικήσεις των επιχειρήσεων ενέχουν πρωταρχικής σπουδαιότητας ρόλο στη λήψη χρηματοοικονομικών αποφάσεων και στην εφαρμογή επιθετικών στρατηγικών φορολογικού σχεδιασμού. Οι ανωτέρω αποφάσεις ενδέχεται να μη βασίζονται στη χρηματοοικονομική θέση των επιχειρήσεων, αλλά να είναι αποτέλεσμα των χαρακτηριστικών συμπεριφοράς των διοικητικών στελεχών (Dyreg et al., 2010; Olsen & Stakelberg, 2016).

Ειδικότερα, τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας των διευθυνόντων συμβούλων επηρεάζουν τις αποφάσεις που λαμβάνουν και οι οποίες σχετίζονται με την εταιρία που διοικούν. Επιπροσθέτως, τα προσωπικά χαρακτηριστικά τους

αντικατοπτρίζουν τις προτεραιότητες και τις αξίες τους (Hambrick, 2007) επηρεάζοντας τη χρηματοοικονομική λειτουργία των επιχειρήσεων (Ham et al., 2018). Οι διοικήσεις προσπαθούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των μετόχων και των επενδυτών με αποτελέσματα να εστιάζουν τις προσπάθειές τους στην ενίσχυση της χρηματοοικονομικής θέσης των επιχειρήσεων. Επιπλέον, τμήμα της αμοιβής σχετίζεται συνήθως με τα επίπεδα κερδοφορίας και αποδοτικότητας μιας επιχείρησης. Στο πλαίσιο αυτό, εντοπίζονται κίνητρα των διοικητικών στελεχών για την επίτευξη μετρήσιμων οργανωσιακών αποτελεσμάτων.

Η έκταση εφαρμογής μεθόδων φοροαποφυγής εξαρτάται από βασικά προσωπικά τους χαρακτηριστικά όπως είναι η αισιοδοξία, η αυτοπεποίθηση, η συμμόρφωση στους κανόνες, ο ναρκισσισμός, η στάση ως προς τον κίνδυνο κ.α. (Garcia-Meca et al., 2021). Παρά τη σημαντικότητα των χαρακτηριστικών συμπεριφοράς στην εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής, μέχρι σήμερα περιορισμένες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί για την ανάλυση της συγκεκριμένης σχέσης (Dyregang et al., 2010) και ως εκ τούτου η παρούσα εργασία συμβάλλει στη βιβλιογραφική τεκμηρίωση της επίδρασης των χαρακτηριστικών συμπεριφοράς των μάνατζερ στο βαθμό εφαρμογής διαδικασιών φοροαποφυγής.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της διαδικασίας φοροαποφυγής σε σύγκριση με τα συμπεριφορικά χαρακτηριστικά των διευθυντών. Στους επιμέρους στόχους της εργασίας συγκαταλέγεται η αξιολόγηση του φαινομένου της φοροαποφυγής, η ανάλυση των συμπεριφορικών χαρακτηριστικών που σχετίζονται με την εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής καθώς και η βιβλιογραφική ανασκόπηση ερευνητικών εργασιών που αξιολογούν τη σχέση φοροαποφυγής και χαρακτηριστικών συμπεριφοράς. Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο για τη φοροαποφυγή των επιχειρήσεων, τη συσχέτιση εφαρμογής της συγκεκριμένης πρακτικής με χρηματοοικονομικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας που επηρεάζουν το βαθμό εφαρμογής διαδικασιών φοροαποφυγής. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται πρακτικές εφαρμογές και εμπειρικά αποτελέσματα που αξιολογούν τους παράγοντες επίδρασης φοροδιαφυγής, τη σχέση εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και φοροαποφυγής καθώς και το ρόλο των

συμπεριφορικών χαρακτηριστικών των διοικητικών στελεχών ως προς το βαθμό εφαρμογής μεθόδων φοροαποφυγής.

Κεφάλαιο 1^ο: Θεωρητικό Πλαίσιο

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο της φοροαποφυγής. Ειδικότερα, αναλύονται τα φορολογικά έσοδα των κρατών, παρουσιάζονται οι πρακτικές φοροαποφυγής, τα μέτρα περιστολής του συγκεκριμένου φαινομένου, οι χρηματοοικονομικές επιπτώσεις της φοροαποφυγής, ενώ παράλληλα αναλύεται ο ρόλος της εταιρικής ευθύνης και των χαρακτηριστικών συμπεριφοράς των διοικητικών στελεχών στα επίπεδα φοροαποφυγής των επιχειρήσεων.

1.1. Φοροαποφυγή & Φορολογικά/δημοσιονομικά έσοδα

Τα έξοδα για φόρους αποτελούν ένα κόστος για τη λειτουργία των επιχειρήσεων και στο πλαίσιο αυτό υπάρχει ένα οριακό όφελος που σχετίζεται με την εφαρμογή στρατηγικών φοροαποφυγής, οι οποίες οδηγούν σε εξοικονόμηση φόρου για τους μετόχους. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης προσέγγισης, οι στρατηγικές φοροαποφυγής συμβάλλουν στη δημιουργία οικονομικού οφέλους για τις επιχειρήσεις καθώς καταφέρνουν να αυξήσουν τον πλούτο των μετόχων (shareholder wealth) (Freedman, 2003).

Η φοροαποφυγή «tax avoidance» αναφέρεται σε «οποιαδήποτε δραστηριότητα μειώνει τους φόρους της εταιρίας σε σχέση με τα προ-φόρων έσοδά της» (Dyregang et al., 2008). Ο επιθετικός φορολογικός σχεδιασμός των επιχειρήσεων επηρεάζει τις κυβερνήσεις καθώς περιορίζει τις πηγές εσόδων για την άσκηση δημόσιας πολιτικής και επηρεάζει τη διαδικασία άσκησης κατάλληλης φορολογικής πολιτικής. Οι φόροι θεωρούνται από τις επιχειρήσεις ως ένα σημαντικό κόστος και στο πλαίσιο αυτό τα διοικητικά τους στελέχη κάνουν ενέργειες με σκοπό την ελαχιστοποίηση των φορολογικών τους υποχρεώσεων. Η φοροαποφυγή είναι μία πρακτική επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού που χρησιμοποιείται από τις επιχειρήσεις για να μειώσουν τις πληρωμές σε φόρους και να αυξήσουν τα μετά φόρων κέρδη τους (Gaaya et al, 2017).

Ως προς τη διαφορά μεταξύ φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής, γενικά, η φοροδιαφυγή είναι παράνομη ενέργεια που εντοπίζεται όταν οι επιχειρήσεις παρέχουν ανακριβείς ή ελλιπείς πληροφορίες προς τις φορολογικές αρχές με σκοπό τη μείωση της φορολόγησής τους και επομένως συνεπάγεται τη μη-συμμόρφωση των επιχειρήσεων με την κείμενη νομοθεσία. Από την άλλη πλευρά, η φοροαποφυγή δεν εκλαμβάνεται ως παράνομη ενέργεια καθώς η επιχείρηση δεν παρέχει μη ακριβείς ή ελλιπείς πληροφορίες, ωστόσο, βασίζεται σε αμφιβολίες και σε νομοθετικά κενά ή σε αμφισβητούμενες ερμηνείες του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου με σκοπό τη μείωση της φορολόγησης των επιχειρήσεων (Blaufus et al., 2019).

Η φοροαποφυγή αναφέρεται σε όλες τις συναλλαγές και τις διαδικασίες που έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση των φορολογικών υποχρεώσεων μιας εταιρίας. Σύμφωνα με τη θεωρητική προσέγγιση για τη φοροαποφυγή, τα ορθολογικά στελέχη πραγματοποιούν διαδικασίες φοροαποφυγής όταν το οριακό όφελος εφαρμογής των συγκεκριμένων πρακτικών υπερβαίνει το οριακό κόστος. Αυτό συμβαίνει διότι η εξοικονόμηση φόρων μέσω της φοροαποφυγής μπορεί να αυξήσει τις ταμειακές ροές των επιχειρήσεων (αυξάνοντας τη διαθεσιμότητα κεφαλαίων) και κατά συνέπεια τόσο άμεσα όσο και έμμεσα να επωφεληθούν οι μέτοχοι και τα διοικητικά στελέχη. Σύμφωνα με τη προσέγγιση της θεωρίας αντιπροσώπευσης, τα διοικητικά στελέχη, λόγω οπορτουνιστικών βλέψεων, χρησιμοποιούν μεθόδους φοροαποφυγής με σκοπό τη μεγιστοποίηση του προσωπικού τους οφέλους (Hasan et al., 2021).

Τα φορολογικά έσοδα αποτελούν την πλέον σημαντική πηγή χρηματοδότησης μιας χώρας διότι επηρεάζουν την άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής ενώ παράλληλα επηρεάζουν σημαντικά και το ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης. Τα συνολικά φορολογικά έσοδα προέρχονται από τους άμεσους φόρους (direct taxes) όπως είναι οι φόροι που πληρώνονται απευθείας από τους φορολογούμενους (άτομα ή οργανισμοί/επιχειρήσεις) και οι οποίοι βασίζονται στο εισόδημα, τον πλούτο ή το κεφάλαιο. Οι συγκεκριμένοι φόροι περιλαμβάνουν τη φορολογία εισοδήματος (Income tax), όπως είναι το εισόδημα των νοικοκυριών ή των επιχειρήσεων, το φόρο ακινήτων καθώς και το φόρο περιουσιακών στοιχείων. Επιπλέον, υπάρχουν οι έμμεσοι φόροι (Indirect taxes) οι οποίοι πληρώνονται από τους καταναλωτές ως ένα μέρος της τιμής για τα αγαθά που αγοράζουν. Επομένως, οι συγκεκριμένοι φόροι συγκεντρώνονται μέσω διαμεσολαβητών, όπως είναι οι επιχειρήσεις λιανικής, οι

οποίοι συγκεντρώνουν και στη συνέχεια πληρώνουν τους συγκεκριμένους φόρους στις κρατικές αρχές. Βασικό παράδειγμα έμμεσου φόρου είναι ο φόρος προστιθέμενης αξίας (VAT), ο φόρος σε ειδικά προϊόντα (καπνό, αλκοόλ), ο φόρος στην ενέργεια ή οι διάφοροι περιβαλλοντικοί φόροι. Οι φόροι που δεν καταβάλλονται από τους υπόχρεους σε φορολόγηση δημιουργούν ελλείμματα στους κρατικούς προϋπολογισμούς. Η ποσοτικοποίηση της απώλειας εσόδων λόγω μη καταβαλλόμενων φόρων είναι δύσκολη διαδικασία καθώς πρέπει να αναλυθεί και η επίδραση που δημιουργείται λόγω της παραοικονομίας (NOE- Non-observed economy), η οποία επίσης αναφέρεται ως σκιώδης (shadow) ή μαύρη (black) οικονομία (EUPARL, 2019).

Ειδικότερα, τα φορολογικά έσοδα αποτελούν το βασικότερο τμήμα των δημοσίων εσόδων και συμβάλλουν στη χρηματοδότηση των έργων του δημοσίου (π.χ. οδικά δίκτυα, άμυνα, εκπαίδευση, υγεία κ.α.). Διαχρονικά, τα συνολικά φορολογικά έσοδα αποτελούν σημαντικό ποσοστό του Α.Ε.Π. των χωρών στην Ε.Ε. Στον πίνακα 1 παρουσιάζονται τα δεδομένα φορολογικών εσόδων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. για τις χώρες της Ε.Ε.

Πίνακας 1 Συνολικά φορολογικά έσοδα σε % του Α.Ε.Π.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ΕΕ-27	39,0	38,4	38,0	37,9	38,4	39,3	39,8	39,9	39,7	39,8	39,9	40,1	40,1
ΕΕ-28	38,1	37,8	37,2	37,3	37,7	38,3	38,7	38,7	38,5	38,8	39,0	39,1	39,1
ΕΑ-19	39,0	38,5	38,2	38,1	38,6	39,6	40,1	40,2	40,1	40,1	40,3	40,5	40,5
Βέλγιο	43,3	44,0	43,2	43,6	44,4	45,3	46,0	45,7	45,0	44,2	44,8	44,8	43,6
Βουλγαρία	31,6	30,7	27,1	26,1	25,4	26,7	28,5	28,5	29,1	29,1	29,4	30,0	30,3
Τσεχία	34,6	33,5	32,5	32,9	34,0	34,5	34,9	34,1	34,3	35,1	35,4	36,0	36,1
Δανία	46,4	44,8	45,0	45,0	45,0	45,8	46,3	48,9	46,4	45,7	45,7	44,3	46,1
Γερμανία	37,8	38,1	38,7	37,3	37,7	38,4	38,5	38,3	38,8	39,2	39,4	40,0	40,3
Εσθονία	31,0	31,2	34,8	32,9	31,2	31,5	31,5	31,9	33,1	33,2	32,5	32,9	33,1
Ιρλανδία	30,8	29,0	28,1	27,8	28,5	28,7	29,0	29,0	23,4	23,8	22,6	22,5	22,1
Ελλάδα	31,8	31,8	30,8	32,3	34,3	36,3	35,9	36,3	36,6	38,9	39,3	40,0	39,5
Ισπανία	36,5	32,2	29,7	31,3	31,2	32,4	33,2	33,9	33,9	33,7	34,0	34,7	34,8

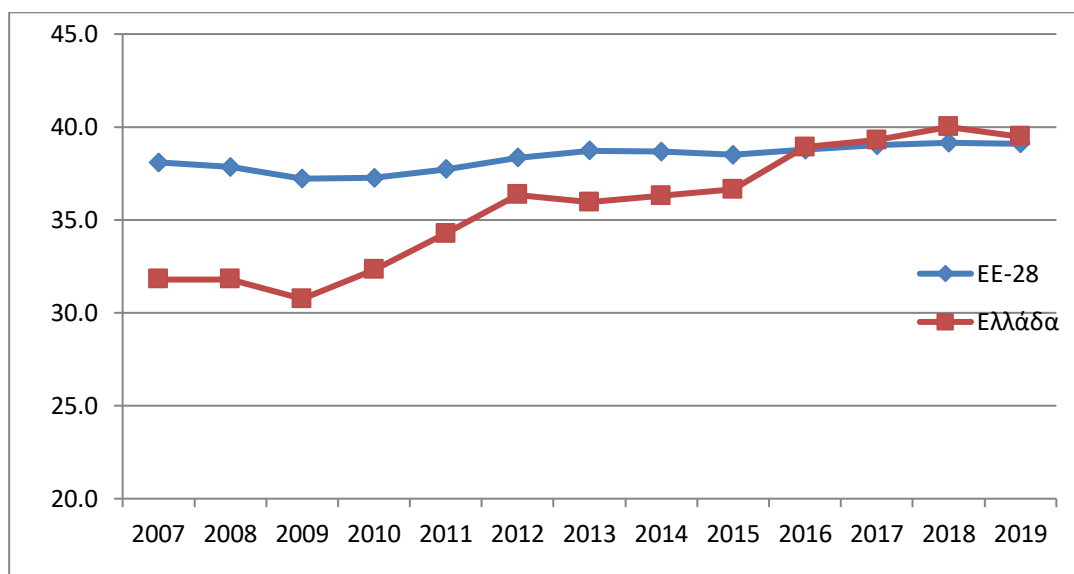
Γαλλία	42,7	42,6	42,2	42,3	43,4	44,5	45,5	45,7	45,7	45,7	46,4	46,3	45,5
Κροατία	37,2	37,0	36,5	36,1	35,3	36,0	36,7	36,8	37,1	37,5	37,5	38,1	38,5
Ιταλία	41,3	41,1	41,5	41,2	41,1	43,1	43,2	42,9	42,8	42,1	41,8	41,7	42,3
Κύπρος	36,1	34,7	31,8	31,7	31,7	31,7	31,8	33,7	33,2	32,3	33,2	33,5	35,6
Λετονία	28,2	27,9	27,5	28,4	28,2	28,9	29,1	29,7	29,8	30,7	31,1	31,0	30,8
Λιθουανία	30,1	30,6	30,2	28,3	27,2	26,9	26,9	27,5	28,9	29,7	29,5	30,0	30,1
Λουξεμβούργο	36,3	36,9	38,4	37,7	37,2	38,5	38,3	37,6	36,2	36,4	37,5	39,6	39,1
Ουγγαρία	39,4	39,4	38,9	36,9	36,4	39,1	38,6	38,5	38,8	39,2	38,0	36,9	36,5
Μάλτα	32,7	31,7	31,8	30,9	31,8	31,5	31,4	31,5	29,6	30,6	31,0	31,4	31,3
Ολλανδία	35,5	35,9	35,1	35,5	35,5	35,6	36,1	37,0	36,9	38,4	38,7	38,8	39,3
Αυστρία	40,7	41,5	41,1	41,1	41,2	41,9	42,7	42,8	43,2	41,8	41,9	42,3	42,6
Πολωνία	34,6	34,3	31,4	31,3	31,8	32,2	32,1	32,1	32,4	33,4	34,1	35,1	35,2
Πορτογαλία	31,9	31,7	29,8	30,4	32,2	31,7	34,0	34,2	34,4	34,1	34,1	34,7	34,6
Ρουμανία	28,4	26,8	25,2	26,4	28,3	27,9	27,4	27,5	28,1	25,9	24,9	26,0	26,0
Σλοβενία	38,0	37,5	37,3	38,0	37,6	37,9	37,5	37,4	37,6	37,6	37,3	37,5	37,4
Σλοβακία	29,1	29,0	28,8	28,0	29,0	28,6	30,8	31,8	32,5	33,0	34,0	34,1	34,4
Φιλανδία	41,4	41,1	40,8	40,6	41,8	42,4	43,4	43,5	43,5	43,7	42,9	42,4	42,2
Σουηδία	44,9	44,0	43,7	42,9	42,0	42,1	42,5	42,2	42,6	44,1	44,1	43,8	43,0
Ισλανδία	38,7	34,6	31,3	32,4	33,3	34,0	34,5	37,3	35,4	50,8	37,6	37,2	35,8
Νορβηγία	42,2	41,4	41,3	42,0	42,1	41,6	40,0	38,9	38,6	39,1	38,9	39,7	40,1
Ηνωμένο Βασίλειο	33,8	34,6	32,2	33,3	33,9	33,0	32,9	32,6	32,8	33,4	33,8	33,8	33,8

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Ο πίνακας 1 παρουσιάζει τα δεδομένα ως προς τα επίπεδα συνολικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. των χωρών – μελών της Ε.Ε. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι διαχρονικά στην Ελλάδα αυξήθηκε σημαντικά η ποσόστωση των συνολικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. Ειδικότερα, ενώ το έτος 2007 τα φορολογικά έσοδα αποτελούσαν το 31,8% του Α.Ε.Π. το έτος 2019 διαμόρφωναν το 39,5% του Α.Ε.Π., δείχνοντας μία αύξηση κατά 7,7% μονάδες. Αυξητική επίσης πορεία των συνολικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. παρατηρείται στη Σλοβακία, στην Ολλανδία, στη Γαλλία και στη Γερμανία. Από την άλλη πλευρά, στην Ιρλανδία σημειώθηκε

σημαντική συρρίκνωση του συγκεκριμένου δείκτη καθώς ενώ το έτος 2007 οι συνολικοί φόροι αντιστοιχούσαν στο 30,8% του Α.Ε.Π., το έτος 2019 αντιπροσώπευαν το 22,1% του Α.Ε.Π.. Μειωμένη επίσης πορεία των συνολικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. σημειώθηκε στην Ουγγαρία, την Ισπανία, τη Ρουμανία, τη Σουηδία, την Ισλανδία και τη Μάλτα. Συνολικά, σε επίπεδο ευρωπαϊκής ένωσης παρατηρείται αύξηση στα επίπεδα συνολικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π..

Στο διάγραμμα 1 παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του δείκτη συνολικών φορολογικών εσόδων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. για την περίοδο 2007-2019 στην Ελλάδα συγκριτικά με τον αντίστοιχο μέσο όρο στις 28 χώρες της Ε.Ε.. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης δείχνουν ότι εάν και έως το έτος 2016 ο συγκεκριμένος δείκτης για την Ελλάδα ήταν σε χαμηλότερα επίπεδα από το μέσο όρο στις χώρες της Ε.Ε., τα τελευταία έτη της ανάλυσης τα συνολικά φορολογικά έσοδα στην Ελλάδα σε ποσοστό του Α.Ε.Π. αυξήθηκαν σε επίπεδα μεγαλύτερα από εκείνα του μέσου όρου των 28 χωρών της Ε.Ε. Ειδικότερα, διαγραμματικά παρατηρείται ότι κατά την περίοδο 2009-2018 ο συγκεκριμένος δείκτης για την Ελλάδα είχε αυξητική τάση.

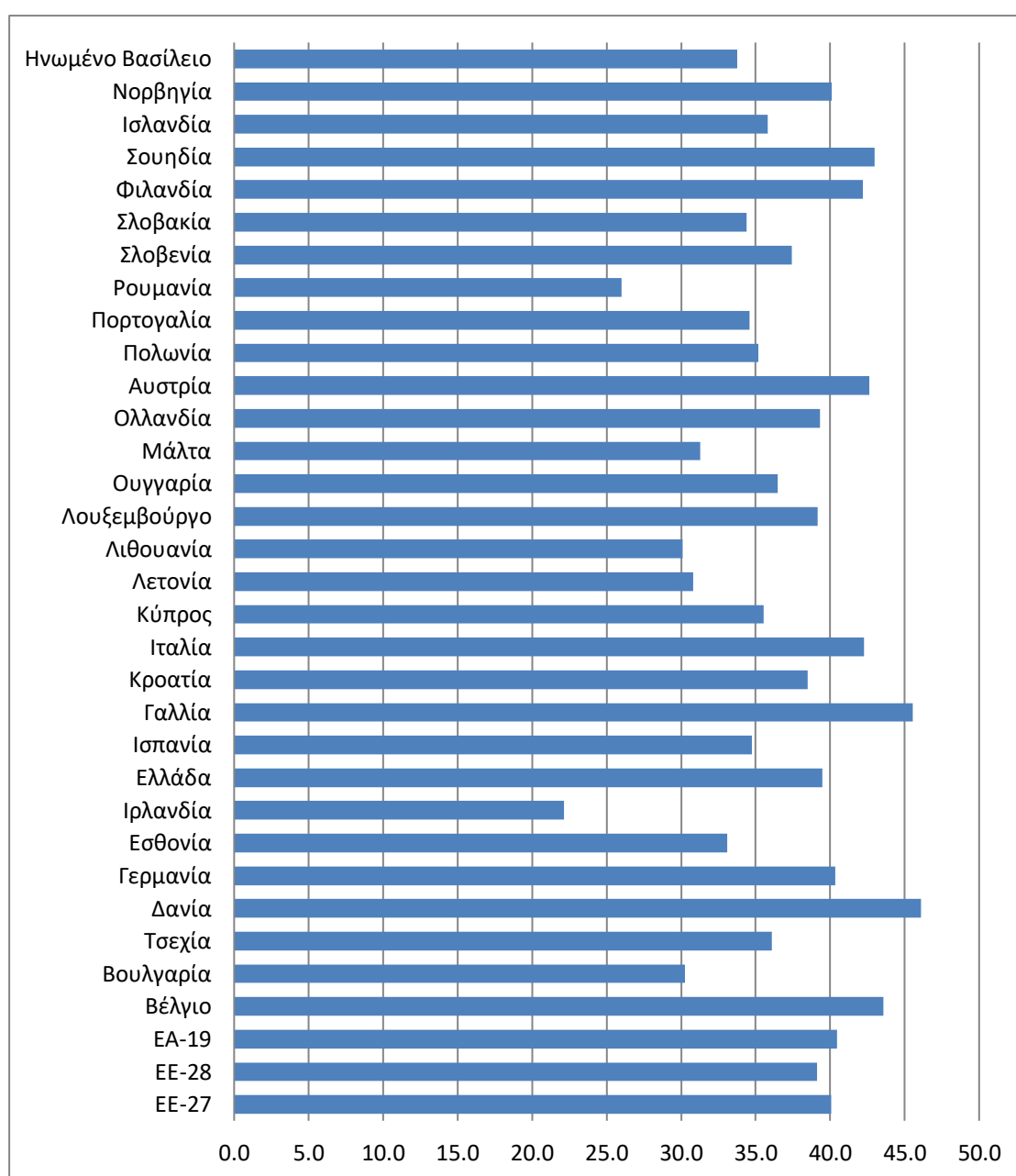

Διάγραμμα 1 Συνολικά φορολογικά έσοδα % του Α.Ε.Π. 2007-2019: Σύγκριση Ελλάδας & ΕΕ-28

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Σύμφωνα με τα πρόσφατα δεδομένα, οι συνολικοί φόροι κατά μέσο όρο αντιπροσώπευαν το 40,1% του Α.Ε.Π. στις 27 χώρες της Ε.Ε. για το έτος 2019, ενώ το ίδιο έτος οι συνολικοί εθνικοί φόροι στην Ελλάδα αντιστοιχούσαν στο 39,5% του Α.Ε.Π.. Στο διάγραμμα 2, παρουσιάζονται τα επίπεδα συνολικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. για τις χώρες – μέλη της Ε.Ε.

Βάσει του διαγράμματος 2 παρατηρείται ότι τα μεγαλύτερα επίπεδα συνολικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. σημειώνονται στη Δανία, ενώ τα χαμηλότερα επίπεδα συνολικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. παρατηρούνται στην Ιρλανδία.

Διάγραμμα 2 Συνολικοί φόροι σε % του Α.Ε.Π.

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Τα συνολικά φορολογικά έσοδα προκύπτουν από τους άμεσους και τους έμμεσους φόρους. Η άμεση φορολογία, προκύπτει από φόρους που επιβάλλονται άμεσα στα εισοδήματα (φυσικών και νομικών προσώπων). Το ποσοστό των άμεσων φόρων σε ποσοστό των συνολικών φορολογικών εσόδων για της χώρες της Ε.Ε. κατά την περίοδο 2007-2019 δίνεται στον πίνακα 2.

Πίνακας 2 Σύνολο άμεσων φόρων σε % των συνολικών φόρων

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ΕΕ-27	33,3	33,2	31,8	31,4	31,7	32,1	32,5	32,5	32,6	32,7	32,9	33,0	33,1
ΕΕ-28	35,3	35,3	33,5	33,1	33,2	33,5	33,8	33,8	34,0	34,0	34,2	34,2	34,2
ΕΑ-19	32,6	32,6	31,0	30,7	31,1	31,6	32,0	31,8	32,0	32,1	32,4	32,7	32,7
Βέλγιο	38,4	38,6	36,5	37,0	37,7	37,8	38,7	38,8	38,4	38,1	39,1	39,4	37,8
Βουλγαρία	24,5	20,6	20,3	19,5	19,0	18,4	18,8	19,8	19,3	20,0	20,2	20,2	19,1
Τσεχία	26,0	24,5	23,0	21,9	21,8	21,5	21,7	22,6	22,3	22,9	23,0	23,6	23,4
Δανία	61,9	62,8	63,3	63,6	63,5	64,0	64,7	67,1	65,2	64,7	65,2	63,7	66,5
Γερμανία	32,2	32,8	30,3	29,8	30,6	31,4	31,9	32,0	32,2	32,9	33,2	33,6	33,4
Εσθονία	23,5	24,6	21,2	19,8	19,9	20,8	22,7	23,0	23,4	22,3	22,0	22,6	21,9
Ιρλανδία	43,6	42,8	42,6	42,5	43,3	44,9	44,5	44,5	45,9	45,6	45,8	47,2	47,1
Ελλάδα	26,4	26,3	28,5	26,1	27,8	30,4	29,6	27,3	26,3	26,4	25,7	26,1	25,0
Ισπανία	35,8	33,3	32,1	30,2	30,8	32,0	31,7	31,4	31,1	31,0	31,1	31,8	31,1
Γαλλία	28,2	28,6	26,0	27,1	27,8	28,7	29,0	28,6	28,7	28,4	28,7	29,7	30,1
Κροατία	20,1	19,6	20,1	18,3	17,9	17,5	18,1	17,1	16,5	17,4	16,7	16,9	17,3
Ιταλία	35,1	35,7	35,8	34,6	34,5	34,5	35,2	34,2	34,4	35,4	34,8	33,9	34,2
Κύπρος	32,9	31,9	30,2	29,5	31,8	31,2	32,7	30,8	29,7	28,7	28,9	28,6	27,2
Λετονία	29,3	32,4	25,5	26,0	25,8	26,4	26,4	26,3	26,2	27,1	27,6	23,9	22,8
Λιθουανία	30,2	30,2	19,7	16,3	16,0	17,9	18,4	18,3	18,8	19,0	18,3	18,8	28,9
Λουξεμβούργο	36,5	37,8	37,4	38,1	37,7	37,4	37,5	36,7	40,0	40,5	40,6	43,0	42,7
Ουγγαρία	25,6	26,2	24,8	21,1	17,1	17,3	17,0	17,5	17,6	18,6	19,0	18,0	18,3

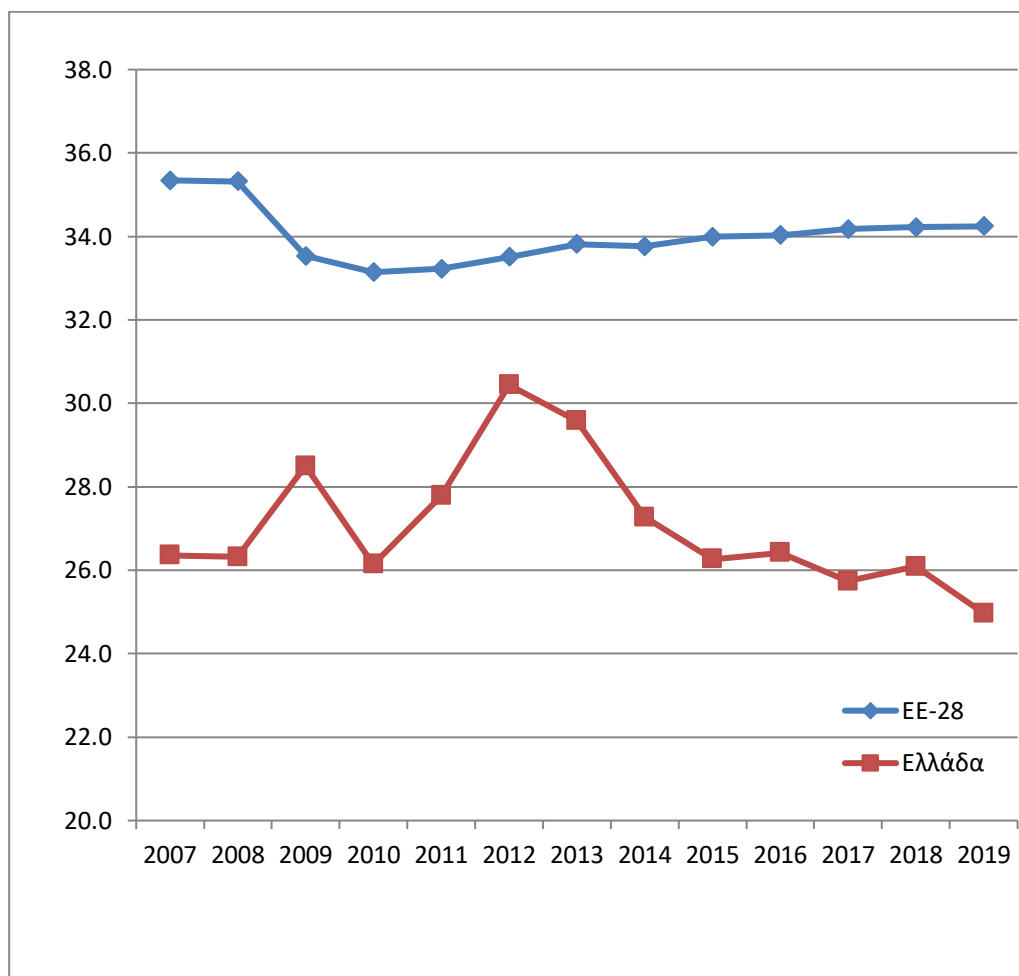
Μάλτα	39,2	38,5	40,6	39,0	39,3	40,9	42,3	42,3	42,3	43,4	44,0	42,6	44,2
Ολλανδία	31,7	30,5	31,6	31,6	30,3	28,7	28,3	29,1	31,1	30,7	33,4	32,8	34,0
Αυστρία	32,7	33,4	30,7	30,9	31,0	31,3	32,0	32,3	32,9	30,8	31,1	32,1	32,1
Πολωνία	23,9	24,5	22,9	21,4	21,2	21,8	21,1	21,3	21,4	21,3	21,5	22,3	22,6
Πορτογαλία	28,8	29,3	29,0	27,9	29,2	28,6	33,3	31,8	31,2	29,6	29,1	29,1	28,3
Ρουμανία	23,1	23,9	23,5	21,9	21,5	20,9	21,6	22,5	23,5	24,9	24,4	18,9	18,6
Σλοβενία	23,8	23,4	21,7	21,1	20,8	19,9	18,6	19,2	19,3	19,9	20,1	21,0	21,2
Σλοβακία	21,6	22,8	19,9	19,6	19,2	19,7	20,1	21,1	22,0	21,8	21,3	21,4	21,0
Φιλανδία	41,6	41,6	38,5	38,4	38,2	37,2	37,9	38,1	38,5	38,0	39,3	38,4	38,5
Σουηδία	45,0	42,8	42,1	42,2	41,7	41,2	41,7	42,1	42,9	42,8	43,0	42,5	42,0
Ισλανδία	46,8	49,8	49,6	47,5	48,8	49,0	50,2	49,9	48,9	65,7	51,1	51,2	51,7
Νορβηγία	50,5	52,9	48,4	49,6	51,0	50,7	48,0	45,0	41,9	40,4	41,5	43,9	42,7
Ηνωμένο Βασίλειο	46,6	48,5	46,3	44,6	43,7	42,4	42,3	41,9	42,0	42,3	42,2	42,2	41,9

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Βάσει των αποτελεσμάτων, σε επίπεδο Ε.Ε-28, οι άμεσοι φόροι διαμορφώνονται σε επίπεδα που κυμαίνονται από 35,3% των συνολικών φόρων (έτος 2007) έως 34,2% των συνολικών φόρων (έτος 2019). Ως προς τις μεγαλύτερες μεταβολές, παρατηρείται σημαντική μείωση στην ποσόστωση των άμεσων φόρων στα φορολογικά έσοδα στη Βουλγαρία, την Κύπρο, τη Λετονία, την Ουγγαρία, την Ισπανία, τη Ρουμανία, τη Νορβηγία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Από την άλλη πλευρά, αυξήσεις στο ποσοστό που έχουν οι άμεσοι φόροι στα συνολικά φορολογικά έσοδα σημειώθηκαν στο Λουξεμβούργο, τη Μάλτα, τη Δανία, την Ιρλανδία και την Ισλανδία.

Στο διάγραμμα 2 παρουσιάζεται η εξέλιξη του δείκτη συνολικών άμεσων φόρων σε ποσοστό των συνολικών φόρων για την περίοδο 2007-2019 στην Ελλάδα συγκριτικά με τον αντίστοιχο μέσο όρο στις 28 χώρες της Ε.Ε.. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης δείχνουν ότι για την εξεταζόμενη περίοδο ο συγκεκριμένος δείκτης για την Ελλάδα είναι χαμηλότερος από το μέσο όρο που παρατηρείται στις χώρες της Ε.Ε.. Παρά το γεγονός ότι το έτος 2012 αυξήθηκε ο συγκεκριμένος δείκτης στην Ελλάδα, τα επόμενα έτη είχε πτωτική πορεία με αποτέλεσμα η απόκλιση του δείκτη από το

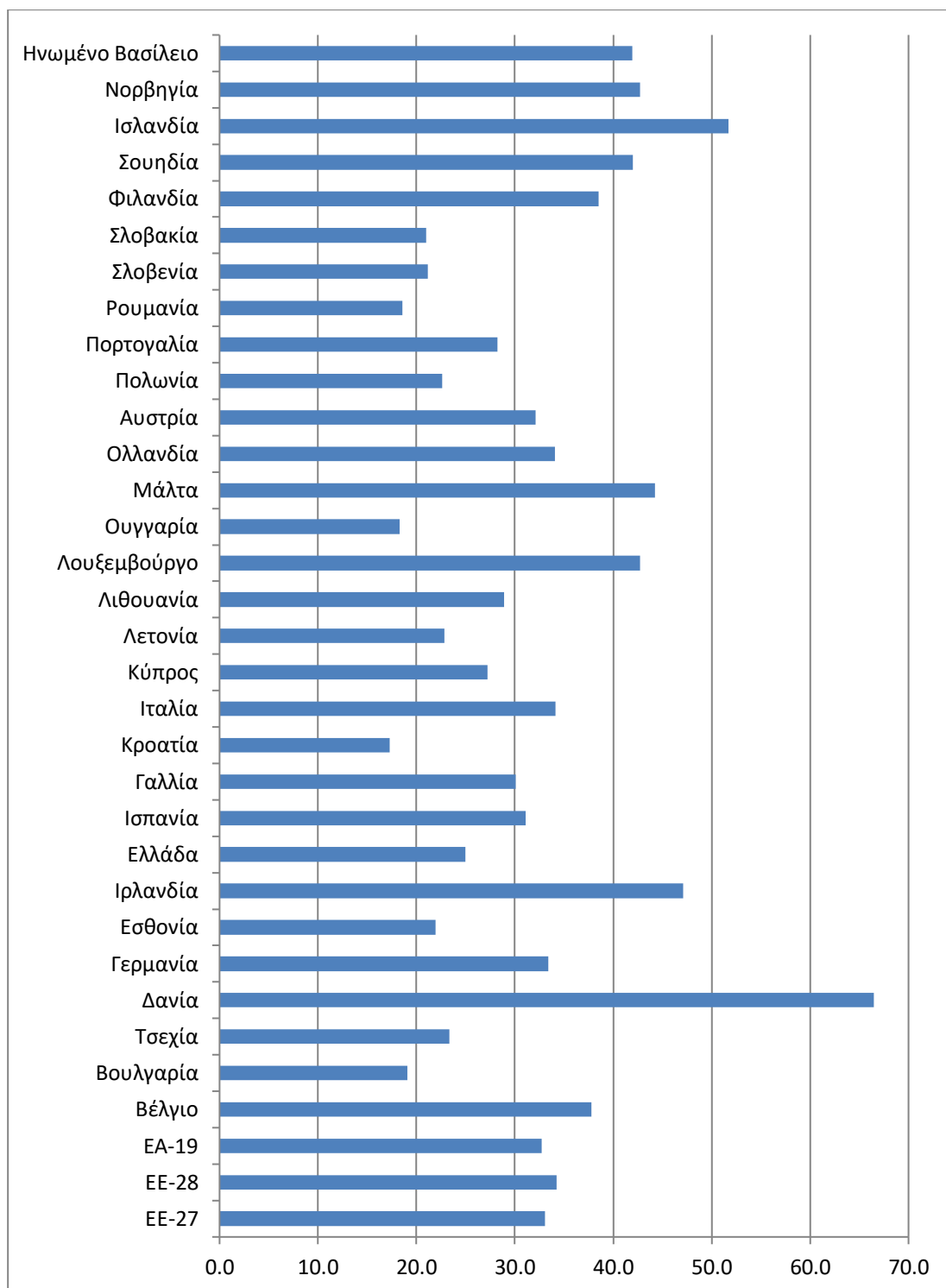
μέσο ευρωπαϊκό όρο για τις 28 χώρες της Ε.Ε. να αυξηθεί περαιτέρω, με μέγιστη απόκλιση το έτος 2019.

Διάγραμμα 3 Σύνολο άμεσων φόρων σε ποσοστό των συνολικών φόρων την περίοδο 2007-2019: Σύγκριση Ελλάδας & Ε.Ε.

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Ειδικότερα, το έτος 2019 το μεγαλύτερο ποσοστό άμεσων φόρων ως προς τους συνολικούς φόρους καταγράφεται στη Δανία (66,5%), ενώ το χαμηλότερο ποσοστό άμεσων φόρων στα συνολικά φορολογικά έσοδα σημειώνεται στην Κροατία (17,3%). Στο διάγραμμα 4 παρουσιάζεται για το έτος 2019 ο δείκτης άμεσων φόρων σε ποσοστό των συνολικών φόρων για τις χώρες της Ε.Ε..

Διάγραμμα 4 Άμεσοι φόροι σε % των συνολικών φόρων για το έτος 2019

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Δεδομένου ότι η φοροαποφυγή των επιχειρήσεων γίνεται στην προσπάθειά τους να μειώσουν τους φόρους κέρδους που καταβάλλουν, στον πίνακα 3

παρουσιάζεται ο δείκτης εταιρικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. των χωρών κατά την περίοδο 2007-2019.

Πίνακας 3 Φόροι στα έσοδα και τα κέρδη των επιχειρήσεων σε % του Α.Ε.Π.

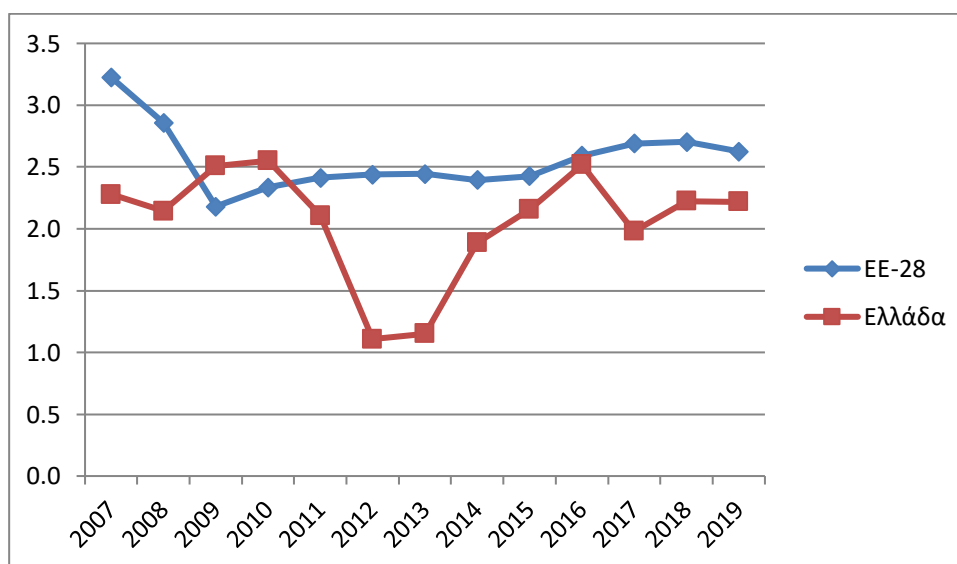
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ΕΕ-27	3,2	2,8	2,1	2,2	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,6	2,7	2,7	2,7
ΕΕ-28	3,2	2,9	2,2	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,6	2,7	2,7	2,6
ΕΑ-19	3,2	2,8	2,1	2,2	2,3	2,4	2,5	2,4	2,4	2,6	2,7	2,7	2,7
Βέλγιο	3,4	3,3	2,3	2,5	2,8	3,0	3,1	3,1	3,3	3,4	4,1	4,3	3,7
Βουλγαρία	4,1	3,0	2,4	1,9	1,8	1,7	2,1	2,0	2,1	2,2	2,2	2,2	2,0
Τσεχία	4,4	4,0	3,3	3,2	3,2	3,1	3,2	3,3	3,4	3,5	3,4	3,5	3,3
Δανία	3,1	2,5	1,9	2,3	2,2	2,6	2,8	2,8	2,8	2,8	3,2	2,7	3,0
Γερμανία	2,8	2,5	1,9	2,0	2,4	2,5	2,4	2,4	2,4	2,7	2,7	2,9	2,7
Εσθονία	1,6	1,6	1,8	1,3	1,2	1,4	1,7	1,7	2,0	1,7	1,5	2,0	1,8
Ιρλανδία	3,4	2,8	2,3	2,4	2,2	2,3	2,4	2,4	2,6	2,7	2,8	3,2	3,1
Ελλάδα	2,3	2,1	2,5	2,6	2,1	1,1	1,2	1,9	2,2	2,5	2,0	2,2	2,2
Ισπανία	4,6	2,8	2,2	1,8	1,8	2,1	2,0	2,0	2,2	2,2	2,2	2,5	2,1
Γαλλία	3,0	3,0	1,8	2,3	2,6	2,7	2,7	2,6	2,6	2,6	2,9	2,7	2,8
Κροατία	3,0	2,9	2,6	1,9	2,3	2,0	2,0	1,8	1,9	2,2	2,3	2,3	2,4
Ιταλία	3,1	2,9	2,4	2,3	2,2	2,3	2,5	2,2	2,0	2,1	2,1	1,9	1,9
Κύπρος	6,1	6,4	5,9	5,5	6,2	5,7	6,5	6,4	5,8	5,5	5,9	5,9	5,9
Λετονία	2,5	3,0	1,5	1,0	1,4	1,6	1,6	1,5	1,6	1,7	1,6	1,1	0,2
Λιθουανία	2,5	2,7	1,8	1,0	0,8	1,3	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5	1,6
Λουξεμβούργο	5,3	5,3	5,6	5,8	5,0	5,1	4,8	4,3	4,4	4,5	5,1	6,3	5,9
Ουγγαρία	2,7	2,6	2,1	1,1	1,1	1,3	1,2	1,5	1,6	2,1	1,8	1,2	1,2
Μάλτα	6,0	5,8	5,8	5,6	5,3	5,7	6,0	5,9	5,9	6,2	6,3	5,5	5,7
Ολλανδία	3,4	3,3	2,1	2,3	2,2	2,1	2,1	2,5	2,7	3,3	3,3	3,5	3,7
Αυστρία	2,5	2,5	1,8	2,0	2,1	2,1	2,2	2,2	2,3	2,4	2,5	2,8	2,8
Πολωνία	2,7	2,7	2,2	1,9	2,0	2,1	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	2,1	2,2
Πορτογαλία	3,5	3,5	2,8	2,7	3,1	2,8	3,3	2,8	3,1	3,0	3,2	3,3	3,1
Ρουμανία	3,0	2,9	2,3	2,1	2,3	1,9	2,0	2,1	2,3	2,2	2,0	2,1	2,1
Σλοβενία	3,2	2,5	1,8	1,8	1,6	1,2	1,2	1,4	1,5	1,6	1,8	1,9	2,0
Σλοβακία	2,9	3,0	2,5	2,4	2,4	2,3	2,8	3,3	3,7	3,5	3,5	3,3	3,0
Φιλανδία	3,7	3,3	1,9	2,4	2,6	2,1	2,3	1,9	2,2	2,2	2,7	2,5	2,5
Σουηδία	3,6	2,6	2,6	3,1	2,9	2,4	2,6	2,6	2,9	2,9	2,9	3,0	3,0
Ισλανδία	2,4	1,9	1,6	1,0	1,8	1,9	2,1	3,3	2,3	2,5	3,1	2,4	2,1
Νορβηγία	10,8	12,0	9,0	9,9	10,7	10,3	8,3	6,6	4,5	4,1	4,9	6,5	5,8
Ηνωμένο Βασίλειο	3,3	3,0	2,6	2,9	2,8	2,6	2,5	2,5	2,4	2,7	2,7	2,7	2,4

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: [https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-](https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en)

[1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en](https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en)

Τα αποτελέσματα του πίνακα 3 δείχνουν ότι οι φόροι στα εταιρικά εισοδήματα και τα κέρδη για τις 28 χώρες της Ε.Ε. διαχρονικά διαμορφώνονται από 3,2% του Α.Ε.Π. (έτος 2007) σε 2,6% του Α.Ε.Π. (έτος 2019). Επομένως, παρατηρείται ότι διαχρονικά κατά μέσο όρο στις χώρες της Ε.Ε. μειώθηκε η ποσόστωση των εταιρικών φόρων στο επίπεδο του Α.Ε.Π.

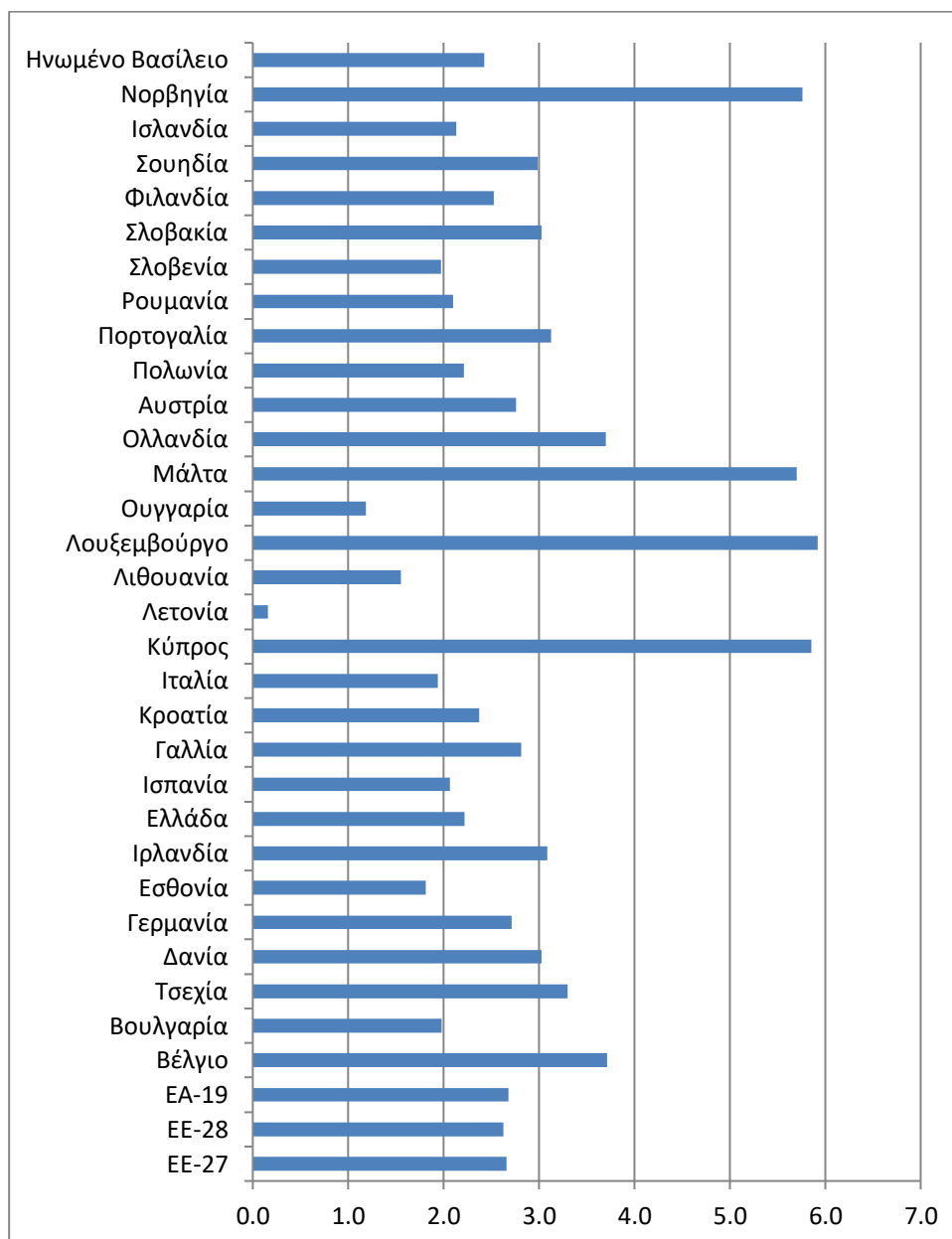
Τα αποτελέσματα για την Ελλάδα δείχνουν ότι ενώ το έτος 2007 οι εταιρικοί φόροι αποτελούσαν το 2,3% του Α.Ε.Π. της χώρας, το έτος 2012 μειώθηκαν σε 1,1% του Α.Ε.Π. και το έτος 2019 αυξήθηκαν εκ νέου σε 2,2% του Α.Ε.Π.. Η συγκεκριμένη μείωση τα έτη 2012-2013 οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι λόγω της οικονομικής κρίσης οι επιχειρήσεις είχαν ζημίες και ως εκ τούτου περιορίστηκαν τα φορολογικά έσοδα που προκύπτουν από φόρους σε εταιρικά κέρδη και εισοδήματα. Ως προς τις μεταβολές που παρατηρούνται διαχρονικά για τις χώρες της Ε.Ε., συγκριτικά με το έτος 2007, η μεγαλύτερη μείωση στο δείκτη εταιρικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. σημειώθηκε στη Νορβηγία,. Στο διάγραμμα 5 παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του δείκτη φόρων στα εταιρικά κέρδη και έσοδα σε ποσοστό του Α.Ε.Π. για την περίοδο 2007-2019 στην Ελλάδα συγκριτικά με τον αντίστοιχο μέσο όρο στις 28 χώρες της Ε.Ε.

Διάγραμμα 5 Φόροι εταιρικών κερδών και εσόδων σε % του Α.Ε.Π. την περίοδο 2007-2019: Σύγκριση Ελλάδας – Ε.Ε.

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης δείχνουν ότι την εξεταζόμενη περίοδο σημειώθηκαν σημαντικές μεταβολές στο συγκεκριμένο δείκτη στην Ελλάδα. Ειδικότερα, με εξαίρεση τα έτη 2009-2010, τα υπόλοιπα έτη της ανάλυσης ο δείκτης εταιρικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. διαμορφώθηκε σε χαμηλότερα επίπεδα συγκριτικά με τον μέσο όρο των 28 χωρών της Ε.Ε. Ακολούθως, στο διάγραμμα 6 παρουσιάζονται για το έτος 2019 τα αποτελέσματα του δείκτη εταιρικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. για τις χώρες μέλη της Ε.Ε.

Διάγραμμα 6 Φόροι στα εταιρικά κέρδη και έσοδα σε % του Α.Ε.Π.

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Διαγραμματικά, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό εταιρικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. καταγράφεται για το έτος 2019 στο Λουξεμβούργο στο οποίο οι εταιρικοί φόροι αποτελούν το 5,9% του Α.Ε.Π.. Από την άλλη πλευρά, στη Λετονία σημειώνονται τα χαμηλότερα επίπεδα εταιρικών φόρων σε ποσοστό του Α.Ε.Π. καθώς για το έτος 2019 οι εταιρικοί φόροι αποτελούσαν το 0,2% του Α.Ε.Π. της χώρας.

Για την περαιτέρω ανάλυση των εταιρικών φόρων, στον πίνακα 4 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του δείκτη συνολικών φόρων στα εταιρικά κέρδη και έσοδα σε ποσοστό των συνολικών φόρων για τις χώρες της Ε.Ε. κατά την περίοδο 2007-2019.

Πίνακας 4 Φόροι στα εταιρικά έσοδα και κέρδη σε ποσοστό των συνολικών φόρων

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ΕΕ-27	8,2	7,4	5,6	5,9	6,1	6,1	6,1	6,0	6,1	6,5	6,7	6,8	6,6
ΕΕ-28	8,5	7,6	5,9	6,3	6,4	6,4	6,3	6,2	6,3	6,7	6,9	6,9	6,7
ΕΑ-19	8,2	7,4	5,4	5,8	6,1	6,1	6,1	5,9	6,1	6,4	6,7	6,8	6,6
Βέλγιο	7,9	7,5	5,4	5,8	6,4	6,6	6,7	6,8	7,3	7,7	9,1	9,6	8,5
Βουλγαρία	13,1	9,8	8,8	7,3	6,9	6,3	7,3	7,1	7,3	7,6	7,5	7,5	6,5
Τσεχία	12,8	12,0	10,3	9,7	9,3	9,0	9,2	9,7	9,9	9,9	9,7	9,6	9,1
Δανία	6,8	5,7	4,2	5,0	4,8	5,7	6,0	5,7	6,0	6,2	7,1	6,1	6,6
Γερμανία	7,4	6,6	4,8	5,5	6,3	6,6	6,2	6,1	6,1	6,8	6,9	7,2	6,7
Εσθονία	5,1	5,1	5,2	4,0	3,8	4,4	5,5	5,4	6,2	5,1	4,7	6,1	5,5
Ιρλανδία	11,0	9,6	8,3	8,5	7,8	8,0	8,3	8,2	11,3	11,6	12,2	14,2	13,9
Ελλάδα	7,2	6,7	8,2	7,9	6,1	3,0	3,2	5,2	5,9	6,5	5,0	5,6	5,6
Ισπανία	12,6	8,6	7,4	5,9	5,7	6,6	6,0	5,9	6,5	6,6	6,6	7,1	6,0
Γαλλία	7,0	7,0	4,2	5,5	6,0	6,0	6,0	5,7	5,7	5,6	6,2	5,8	6,2
Κροατία	8,1	7,8	7,0	5,3	6,6	5,5	5,5	4,8	5,1	5,9	6,1	6,0	6,2
Ιταλία	7,6	7,1	5,7	5,5	5,3	5,4	5,8	5,0	4,7	5,0	5,0	4,5	4,6
Κύπρος	17,0	18,4	18,5	17,4	19,5	18,1	20,5	18,9	17,6	17,1	17,7	17,5	16,5
Λετονία	8,9	10,7	5,6	3,4	4,9	5,6	5,5	5,2	5,3	5,4	5,1	3,4	0,5
Λιθουανία	8,4	8,9	6,0	3,5	3,0	4,8	5,1	5,0	5,3	5,4	5,1	5,1	5,2
Λουξεμβούργο	14,6	14,2	14,6	15,2	13,4	13,3	12,4	11,4	12,2	12,3	13,6	15,9	15,1
Ουγγαρία	6,9	6,5	5,4	3,1	3,1	3,2	3,0	3,9	4,1	5,4	4,8	3,2	3,2
Μάλτα	18,3	18,4	18,3	18,0	16,8	18,1	19,1	18,6	19,8	20,1	20,3	17,4	18,2
Ολλανδία	9,6	9,1	6,0	6,4	6,1	5,9	5,9	6,9	7,4	8,7	8,5	9,0	9,4
Αυστρία	6,1	6,1	4,3	4,8	5,1	5,0	5,2	5,1	5,3	5,8	6,0	6,6	6,5
Πολωνία	7,9	7,8	7,1	6,2	6,4	6,5	5,6	5,5	5,7	5,5	5,7	5,9	6,3
Πορτογαλία	11,0	11,2	9,3	9,1	9,7	8,7	9,6	8,3	9,1	8,9	9,4	9,6	9,0
Ρουμανία	10,5	10,7	9,0	7,8	8,1	6,8	7,4	7,7	8,4	8,6	8,1	8,0	8,1

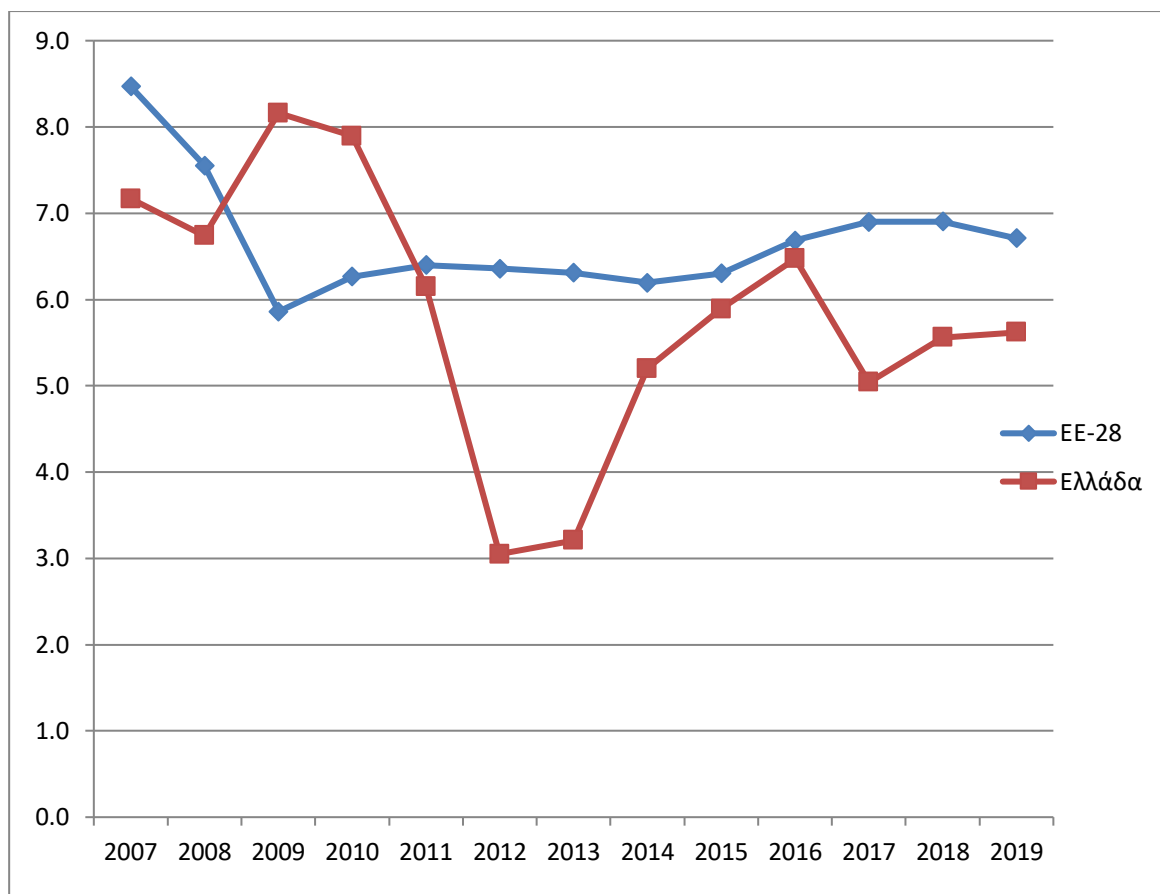
Σλοβενία	8,4	6,6	4,8	4,8	4,4	3,2	3,2	3,8	3,9	4,2	4,8	5,2	5,3
Σλοβακία	10,0	10,5	8,5	8,7	8,2	8,1	9,2	10,3	11,2	10,5	10,2	9,6	8,8
Φιλανδία	9,0	8,1	4,7	6,0	6,2	4,9	5,4	4,4	4,9	5,0	6,3	6,0	6,0
Σουηδία	8,0	5,9	6,0	7,2	7,0	5,8	6,2	6,1	6,8	6,5	6,7	6,9	7,0
Ισλανδία	6,2	5,5	5,3	3,0	5,3	5,5	6,0	8,7	6,5	4,9	8,2	6,5	5,9
Νορβηγία	25,7	29,0	21,7	23,5	25,5	24,8	20,7	17,1	11,7	10,4	12,5	16,4	14,4
Ηνωμένο Βασίλειο	9,8	8,6	8,0	8,8	8,3	7,9	7,5	7,6	7,2	8,0	8,1	7,9	7,2

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Βάσει των δεδομένων του πίνακα 4, οι εταιρικοί φόροι στις χώρες της Ε.Ε. κατά μέσο μεταβλήθηκαν από 8,5% των συνολικών φόρων (έτος 2007) στο 6,7% των συνολικών φόρων (έτος 2019). Στην Ελλάδα, οι αντίστοιχοι φόροι το έτος 2007 αποτελούσαν το 7,2% των συνολικών φόρων, ενώ ο δείκτης έλαβε μέγιστη τιμή το έτος 2009 στο οποίο οι φόροι αποτελούσαν το 8,2% των συνολικών φόρων. Από την άλλη πλευρά, τα επόμενα έτη περιορίστηκε σημαντικά ο συγκεκριμένος δείκτης και μειώθηκε σε 3% το έτος 2012, ενώ το έτος 2019 ανήλθε εκ νέου στο 5,6%.

Ως προς τις μεγαλύτερες μεταβολές που παρατηρούνται την περίοδο 2007-2019, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι σημαντική μείωση είχαν οι εταιρικοί φόροι σε ποσοστό των συνολικών φόρων στη Νορβηγία, τη Λετονία, τη Βουλγαρία, την Τσεχία, την Ιταλία, τη Λιθουανία και την Ουγγαρία. Από την άλλη πλευρά, οι σημαντικότερες αυξήσεις στον αντίστοιχο δείκτη σημειώθηκαν στην Ιρλανδία.

Στο διάγραμμα 7 παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του δείκτη εταιρικών φόρων σε ποσοστό των συνολικών φόρων για την Ελλάδα την περίοδο 2007-2019, συγκριτικά με τα αντίστοιχα επίπεδα του ευρωπαϊκού μέσου όρου των 28 χωρών.

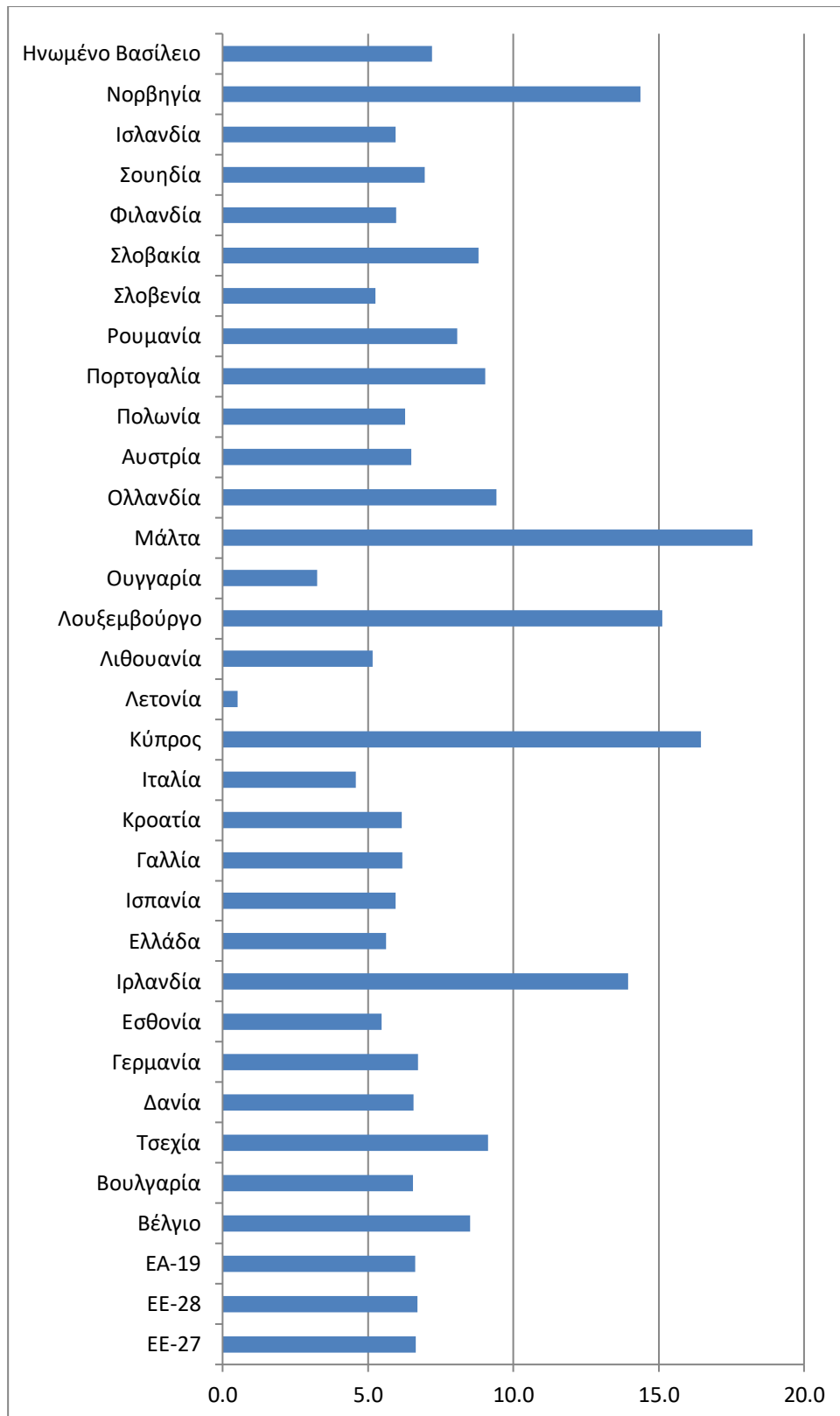

Διάγραμμα 7 Εταιρικοί φόροι σε % των συνολικών φόρων την περίοδο 2007-2019: Σύγκριση Ελλάδας & Ε.Ε.

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Βάσει του διαγράμματος 7 παρατηρείται ότι με εξαίρεση τα έτη 2009-2010, όλα τα υπόλοιπα έτη της ανάλυσης οι εταιρικοί φόροι σε ποσοστό του Α.Ε.Π. στην Ελλάδα βρίσκονται σε χαμηλότερα επίπεδα συγκριτικά με το μέσο όρο των 28 χωρών της Ε.Ε.. Επίσης, παρατηρείται ότι ενώ την περίοδο 2009-2012 ο συγκεκριμένος δείκτης για την Ελλάδα είχε πτωτική πορεία, την περίοδο 2012-2016 σημειώθηκε αυξητική τάση ως προς τον δείκτη εταιρικών φόρων σε ποσοστό των συνολικών φόρων.

Ακολούθως, στο διάγραμμα 8 παρουσιάζεται ο δείκτης εταιρικών φόρων σε ποσοστό των συνολικών φόρων για το έτος 2019 στις χώρες της Ε.Ε..

Διάγραμμα 8 Εταιρικοί φόροι σε % των συνολικών φόρων

Πηγή: Eurostat. Διαθέσιμα: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

Για το έτος 2019 τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα μεγαλύτερα επίπεδα του δείκτη εταιρικών φόρων σε ποσοστό των συνολικών φόρων σημειώθηκε στη Μάλτα (18,2%), ενώ τα χαμηλότερα επίπεδα του δείκτη εντοπίζονται στη Λετονία (0,5%).

Βάσει των ανωτέρω και δεδομένης της βαρύτητας που έχουν οι εταιρικοί φόροι τόσο ως προς τα συνολικά φορολογικά έσοδα των χωρών όσο και ως προς το Α.Ε.Π. των χωρών εντοπίζεται η ανάγκη ώστε να μειωθεί το φαινόμενο της φοροαποφυγής με σκοπό την ενίσχυση των φορολογικών εσόδων που έχει κάθε χώρα (Eurostat, 2020).

Η εταιρική φορολόγηση, σε διεθνές επίπεδο, συνιστά μία σημαντική πηγή χρηματοδότησης των δημοσιονομικών εσόδων των κρατών καθώς διαμορφώνει μεγάλο τμήμα των φορολογικών εσόδων κάθε χώρας. Ειδικότερα, κατά μέσο όρο, στις οικονομίες χαμηλών εισοδημάτων οι εταιρικοί φόροι αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των συνολικών φορολογικών τους εσόδων. (Cobham & Janský, 2018). Η ύπαρξη φοροαποφυγής έχει ως συνέπεια τη μείωση των φορολογικών εσόδων μιας χώρας ή την ανάγκη μεγαλύτερης φορολογικής επιβάρυνσης άλλων μερών (επιχειρήσεων, νοικοκυριών κ.α.). Ως εκ τούτου, η φοροαποφυγή θεωρείται μία σημαντική απώλεια δημοσιονομικών εσόδων που περιορίζει τις κυβερνήσεις ως προς την παροχή δημοσίων υπηρεσιών, λόγω της μείωσης που προκαλείται μέσω της φοροαποφυγής στα δημόσια έσοδα (Islam et al., 2020).

1.2. Τρόποι εταιρικής φοροαποφυγής

Σύμφωνα με τους Shackelford & Shevlin (2001) υπάρχει μία σχέση αντιστάθμισης μεταξύ της εφαρμογής επιθετικών πολιτικών χρηματοοικονομικής αναφοράς και της εφαρμογής μεθόδων φοροαποφυγής. Θεωρητικά, οι εταιρίες που έχουν υψηλότερα εισοδήματα που υπόκεινται σε φόρο έχουν και υψηλότερα καθαρά εισοδήματα. Επομένως, οι εταιρίες θυσιάζουν φορολογικά οφέλη για τη διαμόρφωση υψηλότερα καθαρών αποτελεσμάτων ή θυσιάζουν χρηματοοικονομικά αποτελέσματα για να έχουν φορολογικά πλεονεκτήματα. Στο πλαίσιο αυτό, όταν η αύξηση των κερδών σχετίζεται με μείωση των φόρων, υπάρχει ένδειξη για χειραγώγηση κερδών ή για εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής (Shackelford & Shevlin, 2001).

Η φοροαποφυγή επιτρέπει στις επιχειρήσεις να περιορίζουν προσωρινά ή να αποφεύγουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Για παράδειγμα, οι επιχειρήσεις μπορούν να μετατρέπουν ένα στοιχείο που υπόκειται σε φόρο, όπως τα μερίσματα που λαμβάνονται από τις επενδύσεις κεφαλαίου, σε ένα στοιχείο που δεν υπόκειται σε φόρο, όπως είναι ο τόκος που λαμβάνεται από επενδύσεις σε ομόλογα. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις μπορούν να μεταφέρουν τα έσοδά τους σε άλλες περιοχές ή χώρες ώστε να αντιμετωπίσουν έναν χαμηλότερο φορολογικό συντελεστή. Ως αποτέλεσμα της συγκεκριμένης διαδικασίας, οι εταιρίες πληρώνουν λιγότερους φόρους ενώ στην πράξη έχουν υψηλότερες ταμειακές ροές (Hsieh et al., 2018).

Επομένως, οι επιχειρήσεις μπορούν να εφαρμόσουν κατάλληλο φορολογικό σχεδιασμό που αξιοποιεί πρακτικές φοροαποφυγής με σκοπό τη μείωση των φόρων που αυτές καταβάλλουν οι επιχειρήσεις. Οι συγκεκριμένες πρακτικές εάν και δεν παραβαίνουν τους φορολογικούς νόμους ούτε είναι παράνομες, είναι μέθοδοι που δημιουργούν ανησυχία τόσο ως προς την ηθική διάσταση που έχει η εφαρμογή τους όσο και ως προς τις απώλειες δημοσιονομικών εσόδων που δημιουργεί. Ενδεικτικά, μεταξύ διαφορετικών εταιριών, μεταξύ διαφορετικών χωρών και μεταξύ διαφορετικών κλάδων δραστηριότητας, εντοπίζονται διαφορετικά φαινόμενα φοροαποφυγής, τα οποία σε ορισμένες περιπτώσεις αναδεικνύονται από τα μέσα ενημέρωσης. Για παράδειγμα, εάν και ο συντελεστής φορολόγησης εταιρικών κερδών στις Η.Π.Α. είναι περίπου 40%, οι Αμερικανικές πολυεθνικές εταιρίες τεχνολογίας, που συγκεντρώνουν την τρίτη υψηλότερη θέση σε κεφαλαίο, παρουσιάζουν έναν πραγματικό (αποτελεσματικό) φορολογικό συντελεστή που διαμορφώνεται στο 2,4%. Ειδικότερα, στον ημερήσιο τύπο υπήρχε εστίαση ως προς τις πρακτικές πολυεθνικών επιχειρήσεων όπως η Google, η Starbucks και η Amazon ως προς τη χρήση πρακτικών φοροαποφυγής (Thomsen & Watrin, 2018).

Τα τελευταία έτη υπάρχει αυξανόμενη ανησυχία για την εφαρμογή επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού και τη φοροαποφυγή από πολυεθνικές επιχειρήσεις. Οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις κατηγορούνται ότι δεν πληρώνουν σχεδόν καθόλου φόρους στα μέρη όπου λειτουργούν μέσω μεταφοράς κερδών σε χώρες με χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές. Στο πλαίσιο αυτό, από το έτος 2013 ο ΟΟΣΑ ξεκίνησε μία πρωτοβουλία με σκοπό την ανάπτυξη ενός σχεδίου δράσης με σκοπό την ενίσχυση της διακυβερνητικής συνεργασίας ως προς τη φορολόγηση των

πολυεθνικών εταιριών με στόχο τη μείωση του φαινομένου της φοροαποφυγής. Βασική στρατηγική του συγκεκριμένου σχεδιασμού είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις να καλούνται να καταβάλουν φόρους για τα κέρδη τους στις χώρες όπου δημιουργούνται τα συγκεκριμένα κέρδη και εκεί όπου υπάρχουν οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες δημιουργούν οικονομική αξία. Στην ίδια κατεύθυνση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το έτος 2015 ενέκρινε ένα πακέτο μέτρων με σκοπό τη μείωση της φοροαποφυγής (Pieretti & Pulina, 2020).

Η φοροαποφυγή μπορεί να γίνει μέσω διαδικασιών επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού, οι οποίες βρίσκονται στα όρια του νόμου και οι οποίες εφαρμόζονται από επιχειρήσεις με σκοπό τη μείωση των φόρων που καταβάλλουν. Η μείωση της συνολικής φορολογικής εισφοράς των επιχειρήσεων δημιουργεί απώλεια εσόδων για τα κράτη. Η απώλεια δημοσιονομικών εσόδων για τα κράτη, λόγω φοροαποφυγής ορισμένων επιχειρήσεων, έχει ως αποτέλεσμα οι υπόλοιποι φορολογούμενοι (επιχειρήσεις, νοικοκυριά) να επιβαρύνονται με περισσότερους φόρους (από ότι κανονικά θα έπρεπε) ώστε να επιτευχθούν οι εκάστοτε στόχοι δημοσιονομικών εσόδων. Η ανάγκη για δίκαιη φορολογική επιβάρυνση επιτάσσει την ανάγκη εφαρμογής ενισχυμένων νομοθεσιών με σκοπό τη μείωση του φαινομένου της φοροαποφυγής.

Μέθοδοι φοροαποφυγής κυρίως εφαρμόζονται από πολυεθνικές επιχειρήσεις οι οποίες εκμεταλλεύονται τα διαφορετικά φορολογικά καθεστώτα και συντονίζουν καταλλήλως τις δραστηριότητές τους με σκοπό να μειώσουν τη συνολική φορολόγηση που υφίστανται. Οι όμιλοι εταιριών μπορούν μέσω διαδικασιών μετατόπισης κερδών (BEPS – Base Erosion and Profit Shifting¹) να εφαρμόσουν έναν επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό ώστε να περιορίσουν τους συνολικούς φόρους που πληρώνουν (Ευρωπαϊκής Οδηγίας 1164/2016).

Μία συνηθισμένη μέθοδος φοροαποφυγής είναι η δημιουργία «ομίλου εταιριών» που έχει αναπτυγμένες δραστηριότητες σε περισσότερα από ένα κράτη με σκοπό οι επιχειρήσεις να δημιουργούν οφέλη και να μειώνουν τη συνολική

¹ Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, τα BEPS (Base erosion and profit shifting) αναφέρονται στην πρακτική που ακολουθούν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις ώστε να εκμεταλλευτούν κενά και αναντιστοιχίες μεταξύ των φορολογικών συστημάτων διαφορετικών χωρών ώστε με κατάλληλες συναλλαγές και μεταφορές εισοδήματος να μειώσουν την φορολόγησή τους. Περισσότερες πληροφορίες διαθέσιμες: <https://www.oecd.org/tax/beps/> (Πρόσβαση στις 10/08/2021).

φορολόγησή τους εκμεταλλεζόμενες τα διαφορετικά φορολογικά πλαίσια μεταξύ των διαφορετικών εθνικών φορολογικών συστημάτων.

Παράλληλα, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις μπορούν να αξιοποιήσουν τις αναντιστοιχίες στη μεταχείριση υβριδικών μέσων². Οι συγκεκριμένες ασυμφωνίες προκύπτουν από την ύπαρξη διαφορών ως προς το νομικό χαρακτηρισμό των πληρωμών (π.χ. σε χρηματοπιστωτικά μέσα) ή των οντοτήτων οι οποίες διαφορές δημιουργούνται μεταξύ νομικών συστημάτων δύο δικαιοδοτικών οργανισμών. Οι ασυμφωνίες στη μεταχείριση υβριδικών τίτλων συχνά δημιουργούν διπλή έκπτωση (έκπτωση και στα δύο κράτη) ή μείωση του εισοδήματος στη μία χώρα δίχως η συγκεκριμένη μείωση να καταχωρίζεται στη φορολογική βάση του άλλου. Οι επιχειρήσεις αξιοποιούν τις υπάρχουσες ασυμφωνίες στη μεταχείριση υβριδικών μέσων ώστε να εκμεταλλευτούν τις διαφορές μεταξύ χωρών στη φορολογία των χρηματοοικονομικών μέσων, οργανισμών ή μεταβιβάσεων και να μειώσουν την συνολική φορολογική τους εισφορά.

Μία άλλη πρακτική για τη μείωση της συνολικής φορολογικής εισφοράς, είναι οι όμιλοι εταιριών να δημιουργήσουν υπερβολικά υψηλές πληρωμές σε τόκους. Ειδικότερα, στην κατάσταση αποτελεσμάτων χρήσης, από τα κέρδη προ τόκων και φόρων (ΚΠΤΦ) αφαιρούνται οι τόκοι (ΚΠΦ) και κατόπιν αφαιρούνται οι φόροι ώστε να προκύψει το καθαρό αποτέλεσμα χρήσης (καθαρό κέρδος/ζημία χρήσης). Γίνεται σαφές ότι όσο μεγαλύτεροι είναι οι τόκοι (χρηματοπιστωτικά έξοδα) τόσο μικρότερα είναι τα κέρδη προ φόρων και επομένως τόσο χαμηλότεροι είναι οι φόροι που πληρώνουν οι επιχειρήσεις. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις μπορεί να εφαρμόζουν δανειοληπτική χρηματοδότηση μεταξύ των εταιριών εντός του ομίλου ώστε να αυξηθούν οι τόκοι και να μειωθεί η φορολόγησή τους.

² Οι αναντιστοιχίες σε υβριδικά μέσα (Hybrids Mismatch) αναφέρονται στην ύπαρξη διαφορών μεταξύ των φορολογικών συστημάτων ως προς τη διαχείριση των υβριδικών μέσων. Οι επιχειρήσεις αξιοποιούν τις συγκεκριμένες αναντιστοιχίες ώστε να επιτύχουν διπλή μη-φορολόγηση, διπλή έκπτωση δαπανών κ.α. Τα υβριδικά μέσα μπορεί να είναι μερίσματα, τόκοι κ.α., ο χαρακτηρισμός των οποίων μπορεί να διαφέρει από χώρα σε χώρα. Περισσότερες πληροφορίες διαθέσιμες: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2016-11/platfrom_presentation_atad2.pdf (πρόσβαση στις 10/08/2021).

1.3. Μέτρηση Φοροαποφυγής & χρηματοοικονομικές επιπτώσεις

Για τη μέτρηση της φοροαποφυγής χρησιμοποιούνται συνήθως δύο χρηματοοικονομικοί δείκτες. Ο πρώτος δείκτης μέτρησης της φοροαποφυγής είναι το τελικό φορολογικό ποσοστό το οποίο αναφέρεται ως «effective tax rate» και ορίζεται ως το συνολικό φορολογικό έξοδο (τρέχον συν αναβαλλόμενα φορολογικά έξοδα) προς τα προ φόρων λογιστικά έσοδα. Ο δεύτερος δείκτης μέτρησης της φοροαποφυγής είναι το καταβαλλόμενο τελικό φορολογικό ποσοστό που αναφέρεται ως «cash effective tax rate» και υπολογίζεται ως οι καταβλητέοι φόροι προς τα προ φόρων λογιστικά έσοδα. Στη διεθνή βιβλιογραφία η μέτρηση της φοροαποφυγής γίνεται κυρίως με το συντελεστή “Effective Tax Rates – ETR” που αποτελεί τον πραγματικό φορολογικό συντελεστή μιας εταιρίας και υπολογίζεται ως ο δείκτης φόρων προς κέρδη προ φόρων. Όταν αυτός ο συντελεστής είναι χαμηλότερος από το φορολογικό συντελεστή που ισχύει σε μία οικονομία (χώρα κτλ), τότε υπάρχει ένδειξη για μείωση της συνολικής φορολογικής εισφοράς των επιχειρήσεων λόγω φοροαποφυγής (Kovermann & Velte, 2019).

Σύμφωνα με τους Gul et al. (2020) για τη μέτρηση της φοροαποφυγής των επιχειρήσεων μπορούν να χρησιμοποιηθούν τόσο βραχυπρόθεσμοι όσο και μακροπρόθεσμοι δείκτες. Ειδικότερα, στην έρευνά τους προτείνουν τη χρήση των δεικτών:

- Ταμειακοί φόροι: Ο συγκεκριμένος δείκτης μετράται ως το πηλίκο της διαίρεσης των πληρωτέων φόρων με τα έσοδα προ φόρων (προσαρμοσμένα σε ειδικά στοιχεία). Επειδή οι πρακτικές φοροαποφυγής δεν μπορούν να εφαρμοστούν από εταιρίες που έχουν ζημίες και άρα δεν έχουν φορολογικές υποχρεώσεις, αυτός ο δείκτης περιορίζεται στο εύρος 0 έως 1 και μετράται μόνον για τις εταιρίες που έχουν φορολογικές υποχρεώσεις.
- Ταμειακοί μακροπρόθεσμοι φόροι: Ο συγκεκριμένος δείκτης χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της φοροαποφυγής σε μακροπρόθεσμη βάση και υπολογίζεται ως το άθροισμα των πληρωτέων φόρων κατά τα τελευταία πέντε έτη διαιρούμενο με το άθροισμα των συνολικών εσόδων προ φόρων κατά τη συγκεκριμένη πενταετία.

Η εφαρμογή διαδικασιών φοροαποφυγής σχετίζεται με την αύξηση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων και την κάλυψη των προσδοκιών που έχουν οι επενδυτές. Βασικός σκοπός των στελεχών είναι η μεγιστοποίηση της αξίας των μετόχων και στο πλαίσιο αυτό η φοροαποφυγή μπορεί να συμβάλλει στη βελτίωση της χρηματοοικονομικής θέσης των επιχειρήσεων μέσω ενίσχυσης της κερδοφορίας του οργανισμού. Ειδικότερα, κάθε χρηματική μονάδα που εξοικονομείται από τους φόρους μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί σε περισσότερο παραγωγικές διαδικασίες, όπως για παράδειγμα να επενδυθεί και να δημιουργήσει θετική απόδοση στον οργανισμό. Για μία εταιρία που αντιμετωπίζει προβλήματα χρηματοδότησης των επενδυτικών ευκαιριών, η δημιουργία ταμειακών ροών μέσω μείωσης των φορολογικών εξόδων δημιουργεί μία εσωτερική πηγή χρηματοδότησης των συγκεκριμένων επενδυτικών ευκαιριών, οι οποίες δεν θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν εάν δεν εφαρμόζονταν ορισμένες πολιτικές φοροαποφυγής (Edwards et al., 2012),

Ωστόσο, από την άλλη πλευρά, η εφαρμογή διαδικασιών φοροαποφυγής δημιουργεί αυξημένους εταιρικούς κινδύνους. Πιο συγκεκριμένα, η φοροαποφυγή αυξάνει τον κίνδυνο της εταιρίας να υποβληθεί σε φορολογικό έλεγχο ο οποίος με τη σειρά του μπορεί να οδηγήσει σε επιπρόσθετους φόρους, πρόστιμα, τόκους-προσαυξήσεις και ποινές από τη φορολογική διοίκηση (Mills et al., 1998). Επιπλέον, μία επιπρόσθετη αρνητική επίπτωση της φοροαποφυγής είναι η πιθανότητα δημιουργίας αρνητικής φήμης για μία επιχείρηση (Graham et al., 2014).

Ειδικότερα, παρά τα σημαντικά οφέλη που έχει η εφαρμογή της φοροαποφυγής ως προς τη μεγιστοποίηση της αξίας των επιχειρήσεων, η εφαρμογή των συγκεκριμένων μεθόδων έχει και σημαντικά μειονεκτήματα για τις επιχειρήσεις καθώς η φοροαποφυγή δημιουργεί κινδύνους (πρόσθετων φόρων, φήμης κ.α.) που δύναται να επιφέρουν σημαντικά κόστη στις επιχειρήσεις (Kovermann & Wendt, 2019).

Επιπλέον, στα μειονεκτήματα της εφαρμογής μεθόδων φοροαποφυγής συγκαταλέγεται η ύπαρξη μη-φορολογικού κόστους για τις επιχειρήσεις που εφαρμόζουν τις συγκεκριμένες διαδικασίες. Ειδικότερα, τα συγκεκριμένα κόστη δημιουργούνται λόγω της ύπαρξης προβλημάτων αντιπροσώπευσης και της σύγκρουσης συμφερόντων (Ouyang et al., 2020).

1.4. Μέτρα μείωσης της φοροαποφυγής στην Ε.Ε. και στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, υπάρχουν ειδικοί κανόνες ενάντια στη φοροαποφυγή. Σύμφωνα με τους Savvaidou & Athanasaki (2019), η ελληνική φορολογική νομοθεσία προβλέπει κανόνες σε σχέση με μη συνεργάσιμες χώρες³ ή με χώρες που παρέχουν προνομιακή φορολογική μεταχείριση. Ο Ν. 3091/2002 αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια για μείωση της φοροαποφυγής. Στο πλαίσιο αυτό, οι δαπάνες που αφορούν συναλλαγές μεταξύ ελληνικών εταιριών και εταιριών που εδρεύουν σε μη συνεργάσιμες χώρες εκπίπτουν μόνον υπό την προϋπόθεση ότι παρέχονται/προσκομίζονται ικανοποιητικά στοιχεία που επιβεβαιώνουν ότι οι συναλλαγές ήταν πραγματικές και ότι δεν αποτελούν μεταφορές κερδών/κεφαλαίων/εισοδημάτων με σκοπό τη φοροαποφυγή. Στη συνέχεια, ο Ν. 3775/2009, τροποποίησε το άρθρο 39 του ΚΦΕ ως προς τη διόρθωση των κερδών στην περίπτωση κατά την οποία διαπιστώνονται τιμολογιακές αποκλίσεις βάσει του οποίου οι εταιρίες θα πρέπει να τεκμηριώνουν τις ενδοομιλικές διασυνοριακές συναλλαγές, ενώ παράλληλα θεσπίστηκαν και κανόνες για την υποκεφαλαιοδότηση των επιχειρήσεων. Ο Ν. 3842/2010 είχε ως σκοπό την αντιμετώπιση του φαινομένου της διεθνούς φοροαποφυγής. Στο πλαίσιο αυτό, με την τροποποίηση των Ν. 3091/2002 και Ν. 3775/2009, αυστηροποιήθηκε το πλαίσιο ως προς την τεκμηρίωση ενδοομιλικών συναλλαγών, την υποκεφαλαιοδότηση των επιχειρήσεων, τη θέσπιση περιορισμών στις πληρωμές προς μη συνεργάσιμα κράτη ή κράτη με προνομιακό φορολογικό καθεστώς, τη θέσπιση περιορισμών στις τριγωνικές συναλλαγές, τη θέσπιση ενός τεκμηρίου για την ανεύρεση του πραγματικού υπόχρεου σε φόρου που υποκρύπτεται με τέχνασμα, την πρόβλεψη χορήγησης πιστοποιητικού ειδικού φόρου ακινήτων όταν τα δηλωθέντα πρόσωπα δεν είναι οι πραγματικοί φορείς της επιχείρησης καθώς και η χορήγηση εξουσίας στις αρχές ώστε να αναζητήσουν τον αληθινό / πραγματικό χαρακτηρισμό ενός πλοίου και να προβούν αντιστοίχως στις απαιτούμενες ενέργειες. Ακολούθως, ο Ν. 3943/2011 τροποποίησε και συμπλήρωσε τις διατάξεις του Ν. 3842/2010 ως προς την καταβολή δαπανών σε μη συνεργάσιμα κράτη ή κράτη με προνομιακό φορολογικό καθεστώς, τη διεύρυνση της έννοιας της φορολογικής κατοικίας και τη θέσπιση αμάχητων τεκμηρίων για τη διατήρηση της φορολογικής κατοικίας στην Ελλάδα σε περίπτωση

³ Ως μη συνεργάσιμες χώρες ορίζονται οι χώρες που δεν είναι κράτη-μέλη της Ε.Ε. και οι οποίες δεν έχουν υπογράψει συμφωνίες για τη διοικητική συνεργασία των φορολογικών αρχών με την Ελλάδα ή με τουλάχιστον άλλες 12 χώρες.

μεταφοράς της εκτός Ελλάδας σε μη συνεργάσιμα κράτη ή κράτη με φορολογικό καθεστώς (Σαββαΐδου, 2011).

Στην ίδια κατεύθυνση σύμφωνα με τον Ν. 4172/2013, τα έξοδα που πληρώνονται σε ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικοεδρεύει σε μία μη συνεργάσιμη χώρα⁴ ή σε ένα κράτος με προνομιακό φορολογικό καθεστώς δεν εκπίπτουν από τη φορολόγηση, εκτός εάν ο φορολογούμενος αποδείξει ότι οι συγκεκριμένες δαπάνες ήταν πραγματικές και τακτικές συναλλαγές και δεν αποτελούν μεταφορά κερδών/εισοδήματος/κεφαλαίου με στόχο τη φοροαποφυγή ή τη φοροδιαφυγή (Savnaidou & Athanasaki, 2019).

Επιπλέον, στην Ελλάδα ελήφθησαν μέτρα με σκοπό την αυστηροποίηση της νομοθεσίας για την τεκμηρίωση των ενδοομιλικών συναλλαγών καθώς και την υποκεφαλαιοδότηση των επιχειρήσεων.

Για τη μείωση του φαινομένου της φοροαποφυγής, η Ε.Ε. εισήγαγε μία δέσμη μέτρων που είχαν ως σκοπό (α) την πρόληψη εφαρμογής μεθόδων επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού, (β) την ενίσχυση της διαφάνειας και (γ) τη διαμόρφωση ενός περισσότερο δίκαιου περιβάλλοντος για τους επιχειρηματικούς οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στην Ε.Ε., μέσω συγκεκριμένων οδηγιών που εξέδωσε το Συμβούλιο της Ε.Ε. και οι οποίες έπρεπε να ενσωματωθούν στις εθνικές νομοθεσίες έως τις 31/12/2018 και να έχουν υποχρεωτική εφαρμογή από την 01/01/2020.

Σύμφωνα με την οδηγία ΕΕ2016/1164, τα μέτρα περιστολής της φοροαποφυγής σε ευρωπαϊκό επίπεδο αποσκοπούν στον περιορισμό των μεθόδων φοροαποφυγής και περιλαμβάνουν τα κάτωθι (Οδηγία 1164, 2016):

- Μείωση των τόκων που μπορούν να εκπίπτουν από τους τόκους προ φόρων και τόκων. Το υπερβαίνον κόστος δανεισμού⁵ εκπίπτει μόνο στη φορολογική

⁴ Στις μη συνεργάσιμες χώρες της συγκεκριμένης περίπτωσης περιλαμβάνονται χώρες (i) που δεν είναι κράτη-μέλη της Ε.Ε., (ii) είχαν καθεστώς που σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ δεν εντάσσεται στην κατηγορία «σε μεγάλο βαθμό συμμόρφωση), (iii) δεν έχουν συνάψει διοικητική συμφωνία με την Ελλάδα ή δεν έχουν υπογράψει για την αμοιβαία διοικητική συνδρομή σε φορολογικά θέματα (Joint Council of Europe/OECD Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters), και (iv) δεν δεσμεύτηκαν για αυτόματα ανταλλαγή πληροφοριών, αρχής γενομένης το αργότερο από το έτος 2018.

⁵ Ως υπερβαίνον κόστος δανεισμού ορίζεται ως «το ποσό κατά το οποίο το εκπιπτόμενο κόστος δανεισμού υπερβαίνει τα φορολογικά έσοδα από τόκους και άλλα οικονομικώς ισοδύναμα φορολογητέα έσοδα»

περίοδο που πραγματοποιείται και έως του ποσοστού του 30% των ΚΠΤΦΑ (κέρδη προ τόκων, φόρων και αποσβέσεων). Το υπερβαίνον κόστος δανεισμού και τα ΚΠΤΦΑ μπορούν να προσμετρώνται σε επίπεδο ομίλου, περιλαμβάνοντας τα αποτελέσματα όλων των μελών του.

- Διαδικασίες φορολόγησης κατά την έξοδο: Οι συγκεκριμένες ρυθμίσεις αφορούν στη μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων μεταξύ εταιριών ενός ομίλου. Η οδηγία προβλέπει ότι ο φορολογούμενος θα υπόκειται στο φόρο σε ποσό που ισούται προς την αγοραία αξία των περιουσιακών στοιχείων που μεταβιβάζονται, κατά τη στιγμή της εξόδου των περιουσιακών στοιχείων, μείον την αξία τους για φορολογικούς σκοπούς. Η συγκεκριμένη οδηγία εφαρμόζεται υπό ορισμένες συνθήκες όταν (α) ο φορολογούμενος μεταβιβάζει περιουσιακά στοιχεία από την έδρα του στη μόνιμη εγκατάστασή του σε άλλο κράτος μέλος ή σε τρίτη χώρα, (β) φορολογούμενος μεταβιβάζει περιουσιακά στοιχεία από τη μόνιμη εγκατάστασή του σε άλλη μόνιμη εγκατάσταση σε άλλο κράτος μέλος ή σε τρίτη χώρα, (γ) ο φορολογούμενος μεταφέρει τη φορολογική του κατοικία σε άλλο κράτος μέλος ή σε τρίτη χώρα και (δ) ο φορολογούμενος μεταφέρει τη δραστηριότητα που ασκεί η μόνιμη εγκατάστασή του από ένα κράτος μέλος σε άλλο κράτος μέλος ή σε τρίτη χώρα.
- Εφαρμογή κανόνων απαγόρευσης καταχρήσεων: Βάσει των συγκεκριμένων κανόνων για τον υπολογισμό της εταιρικής φορολογικής οφειλής, ένα κράτος δεν λαμβάνει υπόψη τυχόν διευθέτηση (ή σειρά διευθετήσεων) οι οποίες έχουν σκοπό (ή έναν από τους σκοπούς) την απόκτηση φορολογικού πλεονεκτήματος που ματαιώνει το αντικείμενο ή το σκοπό των φορολογικών διατάξεων.

Η ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Οδηγίας (1164/2016) στο ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο έγινε με το Ν. 4607/2019 μέσω του οποίου ενσωματώθηκαν τα σημεία 1,2,4 και 5 από τα άρθρα 4,6,7 και 8 της συγκεκριμένης οδηγίας. Ο συγκεκριμένος νόμος έχει αναδρομική ισχύ από την 1^η Ιανουαρίου 2019 (Ν. 4607/2019).

Επιπλέον, με την οδηγία 2018/822/2018 στις 25 Μάιου 28, τροποποιήθηκε η οδηγία 2011/16/EU αναφορικά με το αυτόματο σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών

στον τομέα της φορολόγησης σε διασυνοριακές συναλλαγές. Μέσω της συγκεκριμένης τροποποίησης ενισχύονται οι διαδικασίες ανταλλαγής φορολογικών πληροφοριών που σχετίζονται με τη δραστηριότητα των πολυεθνικών εταιριών. Ειδικότερα, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις πρέπει να παρέχουν πληροφορίες αναλυτικά για κάθε χώρα. Στις συγκεκριμένες πληροφορίες (ανά χώρα) συγκαταλέγονται στοιχεία για τα έσοδά τους, τα κέρδη τους, τους φόρους που καταβάλλουν, το κεφάλαιό τους, την αξία του ενσώματου πάγιου ενεργητικού καθώς και τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολούν. Οι συγκεκριμένοι κανόνες για παροχή φορολογικών πληροφοριών καλύπτουν τις πολυεθνικές επιχειρήσεις που έχουν συνολικά ενοποιημένα έσοδα (έσοδα ομίλου) που υπερβαίνουν τα 750 εκ. ευρώ ετησίως. Η συγκεκριμένη τροποποίηση ως προς την ανταλλαγή πληροφοριών με την οδηγία 2018/822 είναι γνωστή ως DAC6. Η αποτυχία των εταιριών να συμμορφωθούν με την DAC6 θα μπορούσε να σημαίνει την αντιμετώπιση σημαντικών κυρώσεων με βάση τις εθνικές ισχύουσες φορολογικές νομοθεσίες, ενώ παράλληλα ενδέχεται να δημιουργήσει σημαντικούς κινδύνους φήμης για τις επιχειρήσεις (PWC, 2021).

1.5 Εταιρική Ευθύνη & Φοροαποφυγή

Η εταιρική ευθύνη συγκεντρώνει σημαντικό ερευνητικό ενδιαφέρον καθώς οι συγκεκριμένες δράσεις επηρεάζουν τη χρηματοοικονομική απόδοση των εταιριών και σχετίζονται με τη δημιουργία αξίας. Οι δράσεις εταιρικής κοινωνικής ευθύνης αποτελούν ένα σημαντικό στοιχείο λόγω της επίδρασης που έχουν στη σχέση της εταιρίας με τα ενδιαφερόμενα μέρη της. Η φοροαποφυγή είναι μία σημαντική διάσταση που επηρεάζει την εταιρική ευθύνη των επιχειρήσεων. Αν και η εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής αποτελεί μία πρακτική μεγιστοποίησης της αξίας των επιχειρήσεων, παράλληλα αποτελεί μία μη υπεύθυνη δραστηριότητα με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα σε κοινωνικό επίπεδο. Ειδικότερα, ο βαθμός φοροαποφυγής των επιχειρήσεων επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη καθώς και την κοινωνική ανάπτυξη. Το επίπεδο εταιρικής φοροαποφυγής μπορεί να επηρεαστεί από το βαθμό στον οποίον οι εταιρίες εφαρμόζουν δράσεις εταιρικής ευθύνης (Abid & Dammak, 2021).

Στις πρακτικές εταιρικής ευθύνης συμπεριλαμβάνονται ζητήματα διακυβέρνησης, περιβαλλοντικής και κοινωνικής πολιτικής και η εφαρμογή δράσεων εταιρικής ευθύνης σχετίζεται με την έκταση στην οποία οι εταιρίες εφαρμόζουν δράσεις φοροαποφυγής. Τα μέχρι σήμερα εμπειρικά ευρήματα είναι αντικρουόμενα ως προς τη σχέση εταιρικής ευθύνης και φοροαποφυγής. Ενώ τα διοικητικά στελέχη αναγνωρίζουν ότι η φοροαποφυγή είναι μία τακτική κερδοφόρα για τις επιχειρήσεις, τα ενδιαφερόμενα μέρη και η κοινωνία θεωρεί ότι η εφαρμογή των συγκεκριμένων πρακτικών είναι μία μη κοινωνικά υπεύθυνη πρακτική (Alsaadi, 2020).

Σύμφωνα με τις αρχές υπεύθυνων επενδύσεων, η πληρωμή δίκαιου ποσοστού φόρου καθιστά έναν σημαντικό παράγοντα που σχετίζεται με την απόδοση περιβαλλοντικής, κοινωνικής και εταιρικής διακυβέρνησης (ESG). Από την άλλη πλευρά, και η εφαρμογή πολιτικών φοροαποφυγής αποτελεί μία πολιτική που επιδρά στην αύξηση της αξίας των επιχειρήσεων. Επομένως, εξετάζεται εάν υπάρχει σχέση μεταξύ της εταιρικής ευθύνης και της εφαρμογής πολιτικών φοροαποφυγής. Τα αποτελέσματα των εμπειρικών μελετών είναι αντικρουόμενα ως προς την ύπαρξη συγκεκριμένης σχέσης. Ειδικότερα, ορισμένες έρευνες εντοπίζουν ότι οι κοινωνικά υπεύθυνες επιχειρήσεις είναι πιθανό να εφαρμόζουν σε μικρότερο βαθμό επιθετικές φορολογικές πολιτικές, όπως για παράδειγμα να εφαρμόζουν μεθόδους φοροαποφυγής (Lin et al., 2017).

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν έρευνες που εντοπίζουν την ύπαρξη θετικής σχέσης μεταξύ βαθμού εταιρικής ευθύνης και βαθμού φοροαποφυγής. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα βασίζονται στο επιχείρημα ότι στις επιχειρήσεις υπάρχουν συνεχείς συγκρούσεις μεταξύ μετόχων και διοικητικών στελεχών, οι οποίες όμως αποσκοπούν στην επίτευξη ενός μοναδικού σκοπού, στη μεγιστοποίηση της αξίας της εταιρίας. Η εφαρμογή πρακτικών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, ωστόσο, περιορίζει την ικανότητα των εταιριών να μεγιστοποιήσουν την αξία τους και στο πλαίσιο αυτό, τα διοικητικά στελέχη θεωρούν ότι η εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής αποτελεί μία λύση προς την κατεύθυνση αύξησης της αξίας των επιχειρήσεων (Huseynov & Klamm, 2012).

Παράλληλα, τα διοικητικά στελέχη επιχειρήσεων που εφαρμόζουν μεθόδους φοροαποφυγής ανησυχούν για τον πιθανό κίνδυνο που θα έχει η φοροαποφυγή στη φήμη των επιχειρήσεων καθώς και για πιθανές πιέσεις από την κοινωνία και τα μέσα

μαζικής ενημέρωσης. Ως εκ τούτου, τα διοικητικά στελέχη εταιριών στις οποίες εφαρμόζονται μέθοδοι φοροαποφυγής τείνουν να αυξάνουν τις δράσεις εταιρικής κοινωνικής ευθύνης καθώς και να προωθούν την αναφορά δράσεων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (CSR reporting) ώστε να δημιουργήσουν οφέλη κατά τη διαχείριση του κίνδυνου φήμης, στην περίπτωση όπου οι εταιρίες προβαίνουν σε συμπεριφορές φοροαποφυγής. Δηλαδή, οι επιχειρήσεις επενδύουν σε δράσεις εταιρικής ευθύνης με σκοπό να μετριάσουν τις κοινωνικές ανησυχίες ως προς την πληρωμή χαμηλών φόρων ή την εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής (Abdelfattah & Aboud, 2020).

1.6. Χαρακτηριστικά διοικητικών στελεχών & φοροαποφυγή

Ως προς τα εταιρικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την εταιρική φοροαποφυγή, οι προγενέστερες έρευνες έχουν δείξει ότι το ιδιοκτησιακό καθεστώς των επιχειρήσεων, οι μηχανισμοί εταιρικής διακυβέρνησης, οι αδυναμίες που υπάρχουν στα συστήματα εσωτερικού ελέγχου και η συγκέντρωση των πωλήσεων συνιστούν χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την έκταση εφαρμογής μεθόδων φοροαποφυγής (Wen et al, 2020). Επιπλέον, πληθώρα ερευνών έχει δείξει ότι ορισμένοι χρηματοοικονομικοί εταιρικοί παράγοντες καθορίζουν, επίσης, τη φοροαποφυγή. Πιο συγκεκριμένα, η χρηματοδοτική μόχλευση, το ύψος των ξένων κεφαλαίων, η παγιοποίηση των περιουσιακών στοιχείων καθώς και η ύπαρξη άυλων περιουσιακών στοιχείων επηρεάζουν τα επίπεδα φοροαποφυγής των επιχειρήσεων (Hasan et al., 2021).

Πέραν όμως από τα εταιρικά χαρακτηριστικά (εταιρικοί παράγοντες) που σχετίζονται σημαντικά με τα επίπεδα φοροαποφυγής, εντοπίζεται ότι ορισμένα χαρακτηριστικά διοικητικών στελεχών, όπως τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς, επηρεάζουν τα επίπεδα φοροαποφυγής.

Η υιοθέτηση πολιτικών φοροαποφυγής εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες που σχετίζονται τόσο με τη χρηματοοικονομική θέση μιας επιχείρησης όσο και με χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τον τρόπο διοίκησης ή με τα χαρακτηριστικά των διοικητικών στελεχών. Το μέγεθος της φοροαποφυγής εξαρτάται από χρηματοοικονομικούς παράγοντες όπως το μέγεθος των εταιριών, την ύπαρξη οικονομικών κλίμακας, τον φορολογικό σχεδιασμό της επιχείρησης, τις προοπτικές ανάπτυξης και τα επίπεδα κερδοφορίας των οργανισμών. Σύμφωνα με τη θεωρία των

ανώτερων κλιμάκων (echelon theory) που αναπτύχθηκε από τον Hambrick (2007) τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας επηρεάζουν τις αποφάσεις των οργανισμών καθώς οι επιχειρήσεις αντικατοπτρίζουν τις προτεραιότητες και τις αξίες των στελεχών τους.

Τα διοικητικά στελέχη μιας εταιρίας έχουν σημαντική επίδραση στην εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής η οποία δεν μπορεί να εξηγηθεί από τα χρηματοοικονομικά χαρακτηριστικά μιας εταιρίας (Dyreng et al., 2010). Ορισμένα από τα προσωπικά χαρακτηριστικά των διοικητικών στελεχών που επηρεάζουν το βαθμό εφαρμογής μεθόδων φοροαποφυγής είναι τα εξής:

- **Φήμη διοικητικών στελεχών:** Υπάρχουν λόγοι για τους οποίους τα διοικητικά στελέχη που έχουν φήμη δεν επιθυμούν να εφαρμόσουν διαδικασίες φοροαποφυγής. Πιο συγκεκριμένα, όταν μία εταιρία εφαρμόζει επιθετικές μεθόδους φοροαποφυγής και αυτό αναγνωρίζεται από τις φορολογικές αρχές, τότε δημοσιοποιείται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης με αποτέλεσμα να δημιουργείται κόστος στη φήμη της εταιρίας καθώς και στη φήμη των διευθυνόντων συμβούλων. Επομένως, η επιθυμία των στελεχών να διατηρήσουν ή να έχουν ενισχυμένη φήμη στην κοινωνία αποτελεί ένα χαρακτηριστικό που επηρεάζει τη συμπεριφορά τους ως προς την εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής. Στο πλαίσιο αυτό, όταν ο διευθύνων σύμβουλος μιας εταιρίας θεωρεί ότι το οριακό κόστος από τη χρήση φοροαποφυγής είναι μεγαλύτερο από το όφελος που αποκομίζει από τη χρήση της συγκεκριμένης διαδικασίας, τότε είναι πιθανόν να αποφύγει τη φοροαποφυγή ώστε να μειώσει τη πιθανότητα δημιουργίας ζημίας στη φήμη του (Graham et al., 2014).
- **Ναρκισσισμός:** Ο ναρκισσισμός αποτελεί ένα χαρακτηριστικό συμπεριφοράς των διοικητικών στελεχών το οποίο αναφέρεται στην ανάγκη που αισθάνεται ένα άτομο ώστε να συγκεντρώσει την προσοχή, την αποδοχή και τη δημόσια υποστήριξη από άλλα άτομα. Οι διευθύνοντες σύμβουλοι με ναρκισισμό δημιουργούν οφέλη στις επιχειρήσεις όπου εργάζονται διότι με σκοπό την ενίσχυση του προσωπικού τους προφίλ και την επίδειξη της προσωπικότητάς τους δημιουργούν θετικές επιπτώσεις στον οργανισμό (Oesterle et al., 2016). Ωστόσο, η «σκοτεινή πλευρά» των νάρκισσων στελεχών μπορεί να οδηγήσει την εταιρία σε σημαντικούς κινδύνους και σε μεταβλητότητα στην απόδοσή

της. Για παράδειγμα μπορεί να δημιουργήσει νομικά προβλήματα, να οδηγήσει σε εφαρμογή πολιτικών υπερεπένδυσης και σε ζημίες. Επομένως, το επίπεδο ναρκισσισμού των μάνατζερ σχετίζεται στατιστικά σημαντικά με την εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής (García-Meca et al., 2021).

- **Αυτοπεποίθηση:** Τα διοικητικά στελέχη με αυτοπεποίθηση αισθάνονται ασφαλείς για τις διοικητικές αποφάσεις που λαμβάνουν και τις επενδυτικές στρατηγικές που ακολουθούν. Σύμφωνα με τον Richardson (2006) οι διευθύνοντες σύμβουλοι που έχουν αυτοπεποίθηση χρειάζονται χαμηλότερα επίπεδα ταμειακών ροών για να ικανοποιήσουν τις επενδυτικές τους ανάγκες. Ωστόσο σε πολιτικές με υψηλή οικονομική αβεβαιότητα η διαχείριση των επιχειρήσεων απαιτεί μεγαλύτερα επίπεδα ταμειακών ροών με αποτέλεσμα τα διοικητικά στελέχη να εφαρμόζουν μεθόδους φοροαποφυγής με σκοπό τη δημιουργία εσωτερικών ταμειακών ροών από τη μείωση των καταβλητέων φόρων.
- **Αισιοδοξία:** Η αισιοδοξία που αισθάνονται τα διοικητικά στελέχη αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει τις διοικητικές τους αποφάσεις, τον τρόπο αξιοποίησης των επενδυτικών ευκαιριών καθώς και τον τρόπο με τον οποίον αξιολογούν τις ικανότητές τους για την επίλυση οργανωσιακών προβλημάτων.
- **Στάση αποστροφής κινδύνου:** Τα διευθυντικά στελέχη που χαρακτηρίζονται από στάση αποστροφής στους κινδύνους (risk aversion) τείνουν να εφαρμόζουν πρακτικές που μπορεί να έχουν υψηλά επίπεδα κινδύνου αλλά επιφέρουν ικανοποιητικά επίπεδα απόδοσης. Τα στελέχη με μεγαλύτερο βαθμό αποστροφής έναντι των κινδύνων τείνουν σε μεγαλύτερο βαθμό να εφαρμόζουν πρακτικές φοροαποφυγής με σκοπό την ενίσχυση της κερδοφορίας και της αποδοτικότητας του οργανισμού.

Η υπερβολική αυτοπεποίθηση είναι η τάση που έχουν τα διοικητικά στελέχη να υπερεκτιμούν τις γνώσεις και τις ικανότητές τους με σκοπό να δημιουργήσουν επιθυμητά, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις μη ρεαλιστικά, αποτελέσματα. Η παρουσία υπερβολικής αυτοπεποίθησης στους διευθύνοντες συμβούλους είναι πιο συχνή από την παρουσία της υπερβολικής αυτοπεποίθησης στο γενικό πληθυσμό διότι τα διοικητικά στελέχη είναι περισσότερο πιθανόν να προαχθούν σε ανώτερη θέση όταν ανταγωνίζονται στελέχη με μειωμένη αυτοπεποίθηση. Τα διοικητικά στελέχη με αυτοπεποίθηση νιώθουν την ανάγκη να δημιουργήσουν υψηλότερα

καθαρά κέρδη ώστε να εκπληρώσουν τις προσδοκίες που έχουν τεθεί, ενώ παράλληλα κατανέμουν τους οικονομικούς πόρους σε πρόσθετες επενδύσεις. Επομένως, η αυτοπεποίθηση των διοικητικών στελεχών αποτελεί ένα χαρακτηριστικό συμπεριφοράς το οποίο επηρεάζει το βαθμό αξιοποίησης μεθόδων φοροαποφυγής για τη μεγιστοποίηση της αξίας των επιχειρήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής βοηθάει τα στελέχη με αυτοπεποίθηση ώστε να εκπληρώσουν τους στόχους και τις προσδοκίες τους και να δημιουργήσουν οικονομικούς πόρους για τη χρηματοδότηση των επενδυτικών τους σχεδίων (Hsieh et al., 2018)

Αν και η αυτοπεποίθηση έχει μελετηθεί κυρίως ως συμπεριφορικό χαρακτηριστικό των διευθυνόντων συμβούλων, στην έρευνά τους οι Hsieh et al (2018) έδειξαν ότι είναι παράγοντας που επηρεάζει τη σχέση οικονομικών διευθυντών και διευθυνόντων συμβούλων ως προς την εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής. Τέλος, επισημαίνεται ότι η εμπειρία των διοικητικών στελεχών καθώς και η ύπαρξη εξωχώριας εμπειρίας αποτελούν χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής (Wen et al, 2020).

Κεφάλαιο 2ο: Μελέτη Περιπτώσεων

Στη συγκεκριμένη υποενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα εμπειρικών ερευνών για τις χρηματοοικονομικές επιπτώσεις και τους εταιρικούς παράγοντες που σχετίζονται με το φαινόμενο της φοροαποφυγής. Ειδικότερα, παρουσιάζονται πρόσφατες έρευνες που σε διεθνές επίπεδο καταγράφουν τις επιπτώσεις καθώς και τους παράγοντες που σχετίζονται σημαντικά με τη φοροαποφυγή.

2.1. Αποτελέσματα Ερευνών για τη φοροαποφυγή και τις επιπτώσεις της

Σκοπός της έρευνας των Armstrong et al. (2015) ήταν η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ εταιρικής διακυβέρνησης, κινήτρων και εταιρικής φοροαποφυγής. Η ύπαρξη ή μη προβλημάτων αντιπροσώπευσης μπορεί να οδηγήσει τα διοικητικά στελέχη να αναλάβουν σε μεγαλύτερο ή σε μικρότερο βαθμό πρακτικές εταιρικής φοροαποφυγής και στο πλαίσιο αυτό η συγκεκριμένη εργασία αξιολόγησε εάν και κατά πόσο τα κίνητρα των διοικητικών στελεχών επηρεάζουν στο βαθμό χρήσης μεθόδων φοροαποφυγής. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από εισηγμένες επιχειρήσεις κατά την περίοδο 2007-2011 και συγκεκριμένα για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιούνται 4128 παρατηρήσεις (firm-year). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των μηχανισμών εταιρικής διακυβέρνησης και του βαθμού φοροαποφυγής ως προς το μέσο ή το διάμεσο επίπεδο φοροαποφυγής. Ωστόσο, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο quantile regression, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι σε χαμηλά επίπεδα φοροαποφυγής, υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της ανεξαρτησίας των μελών του διοικητικού συμβουλίου και της χρηματοοικονομικής γνώσης των συγκεκριμένων στελεχών. Οι ίδιες επιδράσεις γίνονται αρνητικές σε υψηλά επίπεδα εταιρικής φοροαποφυγής.

Οι Richardson et al. (2016) μελέτησαν τη σχέση μεταξύ ιδιοκτησιακού καθεστώτος και βαθμού εταιρικής φοροαποφυγής σε εισηγμένες εταιρείες στην Κίνα. Ειδικότερα, το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 207 εισηγμένες επιχειρήσεις κατά την περίοδο 2005-2010. Τα αποτελέσματα έδειξαν μία σημαντική μη γραμμική σχέση μεταξύ ιδιοκτησιακής συγκέντρωσης και βαθμού φοροαποφυγής, η οποία υποδηλώνει μία σχέση U-shape. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα σημαίνει ότι, όταν ο βαθμός ιδιοκτησιακής συγκέντρωσης βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, η αύξηση της συγκέντρωσης του ιδιοκτησιακού καθεστώτος σχετίζεται θετικά με το βαθμό

φοροαποφυγής. Ωστόσο, πριν από το ελάχιστο επίπεδο ιδιοκτησιακής συγκέντρωσης, η σχέση συγκέντρωσης ιδιοκτησιακού καθεστώτος και βαθμού εταιρικής φοροαποφυγής είναι αρνητική.

Στην έρευνά τους οι Gaaya et al. (2017) διερευνούν το ρόλο της ποιότητας ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων στη μείωση της φοροαποφυγής, εξετάζοντας εάν το οικογενειακό ιδιοκτησιακό καθεστώς των επιχειρήσεων επηρεάζει τη σχέση ποιότητας ελέγχου και φοροαποφυγής. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε δείγμα 55 επιχειρήσεων την περίοδο 2008-2013. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το οικογενειακό καθεστώς των επιχειρήσεων σχετίζεται θετικά και στατιστικά σημαντικά με την εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής, δηλαδή οι οικογενειακές επιχειρήσεις σε μεγαλύτερο βαθμό εφαρμόζουν τις συγκεκριμένες μεθόδους. Ωστόσο, ο βαθμός ποιότητας ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων περιορίζει τα κίνητρα των οικογενειακών επιχειρήσεων για εφαρμογή φοροαποφυγής και ως εκ τούτου η ενίσχυση της ποιότητας ελέγχου των χρηματοοικονομικών καταστάσεων αποτελεί παράγοντα που μετριάξει τα κίνητρα των επιχειρήσεων για εφαρμογή επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού.

Οι Cobham & Janský, (2018) αξιολόγησαν τις απώλειες δημοσιονομικών εσόδων λόγω εταιρικής φοροαποφυγής. Για τις ανάγκες της έρευνας εκτίμησαν υποδείγματα για την καταγραφή της απώλειας εσόδων που δημιουργεί το φαινόμενο της φοροαποφυγής σε διαφορετικές χώρες σε όλο τον κόσμο. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η εφαρμογή πρακτικών εταιρικής φοροαποφυγής σε παγκόσμιο επίπεδο δημιουργεί απώλειες δημοσιονομικών εσόδων που κυμαίνονται στα 500 δις εκατομμύρια δολάρια ετησίως. Ωστόσο, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι απώλειες σε δημοσιονομικά έσοδα είναι μεγαλύτερες σε χώρες χαμηλού εισοδήματος, ενώ οι μικρότερες απώλειες σε δημοσιονομικά έσοδα παρατηρήθηκαν σε χώρες μεσαίου εισοδήματος καθώς και σε χώρες στη Υποσαχάρια Αφρική, τη Λατινική Αμερική, την Καραϊβική και τη Νότια Αφρική. Επομένως, η σημαντική απώλεια εσόδων λόγω πρακτικών φοροαποφυγής καταδεικνύει την ανάγκη αντιμετώπισης του συγκεκριμένου φαινομένου.

Σκοπός της έρευνας των Lismont et al. (2018) ήταν η πρόβλεψη του βαθμού φοροαποφυγής μέσω της κοινωνικής δικτύωσης των επιχειρήσεων. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 1032 επιχειρήσεις κατά την περίοδο 2004-2011. Η μέτρηση

του βαθμού κοινωνικής δικτύωσης μεταξύ των επιχειρήσεων έγινε διερευνώντας εάν μεταξύ των επιχειρήσεων υπάρχουν κοινά μέλη στο Δ.Σ. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης δείχνουν ότι ο συντελεστής φορολόγησης των επιχειρήσεων με τις οποίες δικτυώνεται η εταιρία καθώς και ο αριθμός των δικτυωμένων εταιριών με χαμηλούς συντελεστές φόρου επηρεάζει τις αποφάσεις ως προς την εφαρμογή στρατηγικών φοροαποφυγής .

Οι Thomsen & Watrin (2018) ανέλυσαν το βαθμό φοροαποφυγής των επιχειρήσεων μεταξύ εταιριών στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α. αξιοποιώντας δείγμα πολυεθνικών επιχειρήσεων, διερευνώντας παράλληλα εάν οι διαφορές στα επίπεδα φοροαποφυγής διατηρούνται διαχρονικά. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από εταιρίες που δραστηριοποιούνται σε 12 ευρωπαϊκές χώρες και σε εταιρίες που δραστηριοποιούνται στις Η.Π.Α. κατά την περίοδο 2005-2016. Τα ευρήματα της ανάλυσης δείχνουν ότι το μέσο επίπεδο αποτελεσματικού συντελεστή φόρου μεταξύ εταιριών στις Η.Π.Α. και εταιριών σε μεγάλες Ευρωπαϊκές χώρες όπως είναι η Γερμανία και Γαλλία διαμορφώνεται σε παρόμοια επίπεδα. Σε αντίθεση με ότι ισχύει στις εταιρίες στις Η.Π.Α., στις εταιρίες στην Ευρώπη διαχρονικά μειώθηκε η διαφορά μεταξύ των εφαρμοζόμενων φορολογικών συντελεστών και των αποτελεσματικών φορολογικών συντελεστών, δείχνοντας ότι διαχρονικά τα επίπεδα φοροαποφυγής των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων έχουν μειωθεί (Thomsen & Watrin, 2018).

Σκοπός της έρευνας των Blaufus et al. (2019) ήταν η αξιολόγηση της χρηματιστηριακής αντίδρασης των τιμών σε νέα που σχετίζονται με την εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής. Ειδικότερα, διερευνήθηκε εάν και κατά πόσο η αγορά αντιδρά διαφορετικά σε νέα που σχετίζονται με ένομες ενέργειες φορολογικής πολιτικής και σε παράνομες ενέργειες φορολογικής πολιτικής. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 176 γεγονότα που σχετίζονται με την εφαρμογή φορολογικών πολιτικών που εφαρμόζουν εταιρίες στη Γερμανία κατά την περίοδο 2003-2016. Βάσει των αποτελεσμάτων, η χρηματιστηριακή αγορά αντιδρά διαφορετικά μεταξύ εταιρικών γεγονότων για νόμιμες φορολογικές πρακτικές (φοροαποφυγή) και για παράνομες φορολογικές πρακτικές (φοροδιαφυγή). Ειδικότερα, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι αποδόσεις των εταιριών αναφορικά με νέα φοροδιαφυγής είναι αρνητικές καθώς κατά την ανακοίνωση γεγονότων φοροδιαφυγής δημιουργήθηκαν αρνητικές μη-κανονικές αποδόσεις, ενώ

γύρω από την ανακοίνωση γεγονότων φοροαποφυγής, γενικά, δεν βρέθηκαν σημαντικές μη-κανονικές αποδόσεις. Ωστόσο, οι αποδόσεις για νέα φοροαποφυγής γίνονται σημαντικά θετικές μόνον για τις επιχειρήσεις που έχουν χαμηλό φορολογικό κίνδυνο.

Οι Kovermann & Wendt (2019) αξιολόγησαν το βαθμό φοροαποφυγής στις οικογενειακές επιχειρήσεις. Δεδομένου ότι προγενέστερες έρευνες έχουν δείξει ότι το ιδιοκτησιακό καθεστώς των επιχειρήσεων επηρεάζει το βαθμό φοροαποφυγής, η συγκεκριμένη έρευνα αξιολόγησε εάν και κατά πόσο οι μεγάλες ιδιωτικές οικογενειακές επιχειρήσεις έχουν την τάση να εφαρμόζουν μεθόδους φοροαποφυγής. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε δείγμα 678 μεγάλων ιδιωτικών επιχειρήσεων στη Γερμανία και τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι οικογενειακές επιχειρήσεις εφαρμόζουν σε μεγαλύτερο βαθμό φοροαποφυγή συγκριτικά με τις μη οικογενειακές επιχειρήσεις. Επιπλέον, ο βαθμός φοροαποφυγής αυξάνεται με την αύξηση του ποσοστού οικογενειακής ιδιοκτησίας.

Οι Oats & Tuck (2019) διερεύνησαν το φαινόμενο της φοροαποφυγής των επιχειρήσεων διερευνώντας εάν και κατά πόσο η ενίσχυση της φορολογικής διαφάνειας αποτελεί λύση για τον περιορισμό του συγκεκριμένου φαινομένου. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 συνέβαλε στην ανάγκη ενίσχυσης της οικονομικής διαφάνειας και στο πλαίσιο αυτό η έρευνα αξιολογεί την επίπτωση που έχει η διαφάνεια στο επίπεδο που οι επιχειρήσεις φοροαποφεύγουν. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η ενίσχυση της διαφάνειας πρέπει να γίνει μέχρι ένα βαθμό, καθώς η περαιτέρω ενίσχυση της διαφάνειας και η υποχρεωτικότητα δημοσίευσης επιπρόσθετων φορολογικών πληροφοριών μπορεί να δημιουργήσει δυσλειτουργικές συνέπειες, όπως είναι το πρόσθετο κόστος παροχής και επεξεργασίας των συγκεκριμένων πληροφοριών και ως εκ τούτου η υποχρέωση των εταιριών σε ένα πολύ αυστηρότερο πλαίσιο δημοσιότητας φορολογικών πληρωμών μπορεί να μην συμβάλλει αποτελεσματικά στην περιστολή του φαινομένου της φοροαποφυγής.

Στην έρευνά τους οι Asiri et al. (2020) προσδιόρισαν τη σχέση μεταξύ φοροαποφυγής και αποτελεσματικότητας επενδύσεων. Χρησιμοποιώντας δεδομένα από μεγάλες επιχειρήσεις στις Η.Π.Α. την περίοδο 1993-2016, έρευνες έδειξαν ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ του βαθμού φοροαποφυγής και της αποτελεσματικότητας επενδύσεων. Η συγκεκριμένη σχέση υποδηλώνει ότι η μείωση

κατά 1% του βαθμού αποτελεσματικού ποσοστού φόρου έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των επενδύσεων κατά 2,51%.

Σκοπός της έρευνας των Jarboui et al. (2020) ήταν η εκτίμηση του βαθμού στον οποίον η παρουσία γυναικών στη σύνθεση των διοικητικών συμβουλίων αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει το βαθμό φοροαποφυγής των επιχειρήσεων. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε δείγμα 300 εταιριών που δραστηριοποιούνται στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά την περίοδο 2005-2017. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα επίπεδα φοροαποφυγής των επιχειρήσεων μειώνονται καθώς το ποσοστό των γυναικών στη σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου των επιχειρήσεων αυξάνεται. Ως εκ τούτου, όσο μεγαλύτερη είναι η παρουσία γυναικών στα Δ.Σ., τόσο χαμηλότερα είναι τα επίπεδα φοροαποφυγής των επιχειρήσεων.

Οι Rigueu et al. (2020) προσδιόρισαν εάν οι γυναίκες στα διοικητικά συμβούλια συμβάλλουν στη μείωση της φοροαποφυγής των επιχειρήσεων. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 270 επιχειρήσεις στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά την περίοδο 2005-2017. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η ποιότητα ελέγχου των επιχειρήσεων επηρεάζει σημαντικά το βαθμό φοροαποφυγής των επιχειρήσεων και συγκεκριμένα όσο υψηλότερη είναι η ποιότητα ελέγχου των επιχειρήσεων, τόσο χαμηλότερα είναι τα επίπεδα φοροαποφυγής. Επιπλέον, η πολυμορφία φύλων στη σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου και συγκεκριμένα παρουσία γυναικών στα Δ.Σ. αποτελεί παράγοντα που μεσολαβεί στη σχέση μεταξύ ποιότητας ελέγχου και φοροαποφυγής.

Στην έρευνά τους οι Ouyang et al. (2020) ερεύνησαν εάν η ύπαρξη πολλαπλών μεγαλομετόχων επηρεάζει το βαθμό φοροαποφυγής των επιχειρήσεων. Η ύπαρξη πολλαπλών μεγαλομετόχων συνδέεται με καλύτερα επίπεδα ελέγχου των διοικητικών στελεχών ώστε να αποφεύγονται προβλήματα αντιπροσώπευσης. Χρησιμοποιώντας δεδομένα από εταιρίες στην Κίνα, εντοπίζεται ότι οι εταιρίες με πολλαπλούς μεγαλομετόχους έχουν χαμηλότερα επίπεδα φοροαποφυγής, συγκριτικά με τις επιχειρήσεις που δεν έχουν πολλαπλούς μεγαλομετόχους στην ιδιοκτησιακή τους σύνθεση. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα συμβαδίζει με την υπόθεση του ελέγχου των επιχειρήσεων και της μείωσης των προβλημάτων αντιπροσώπευσης. Επιπροσθέτως, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η επίδραση της ύπαρξης

πολλαπλών μεγαλομετόχων στο βαθμό φοροαποφυγής είναι ισχυρότερη στις επιχειρήσεις που έχουν σοβαρότερα προβλήματα αντιπροσώπευσης, ενώ παράλληλα εντοπίζεται ότι η εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής οδηγεί σε αύξηση της αξίας των επιχειρήσεων με πολλαπλούς μεγαλομετόχους.

Σκοπός της έρευνας των Gul et al. (2020) ήταν η αξιολόγηση της επίπτωσης που έχει η εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής στην εφαρμογή συγχωνεύσεων και εξαγορών. Χρησιμοποιώντας δεδομένα από επιχειρήσεις στις Η.Π.Α. η έρευνα αξιολογεί εάν και κατά πόσο ο αριθμός των συγχωνεύσεων και εξαγορών σχετίζεται στατιστικά σημαντικά με το βαθμό φοροαποφυγής των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 11,327 ανακοινώσεις συγχωνεύσεων και εξαγορών κατά την περίοδο 1991-2015. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι ο μεγαλύτερος βαθμός συγχωνεύσεων και εξαγορές σχετίζεται με υψηλότερο βαθμό φοροαποφυγής. Ειδικότερα, σε σύγκριση με τις επιχειρήσεις που δεν έχουν στο ιστορικό τους ανακοινώσεις συγχωνεύσεων και εξαγορών, οι εταιρίες που διενεργούν συγχωνεύσεις και εξαγορών παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα φοροαποφυγής. Επιπλέον, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι όταν τα διοικητικά στελέχη επιχειρήσεων με μεγάλο αριθμό συγχωνεύσεων και εξαγορών εφαρμόζουν πρακτικές φοροαποφυγής, μειώνουν την αξία των επιχειρήσεων την περίοδο μετά την ανακοίνωση της συγχώνευσης.

Στην έρευνά τους οι Argilés-Bosch et al., (2020) ανέλυσαν το βαθμό φοροαποφυγής εταιριών που δραστηριοποιούνται στην Ευρώπη, μελετώντας το ρόλο που έχει το ηλεκτρονικό εμπόριο στην ανάπτυξη του συγκεκριμένου φαινομένου. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιούνται δεδομένα εταιριών που δραστηριοποιούνται στον τομέα λιανικής από 22 διαφορετικές χώρες. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι το ηλεκτρονικό εμπόριο επηρεάζει στατιστικά σημαντικά το βαθμό φοροαποφυγής καθώς οι εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον λιανικό τομέα με ηλεκτρονικό εμπόριο έχουν υψηλότερο βαθμό φοροαποφυγής, συγκριτικά με τις περισσότερο παραδοσιακές επιχειρήσεις.

Οι Islam et al., (2020) ερεύνησαν εάν και κατά πόσο οι δημόσιες πολιτικές επηρεάζουν το βαθμό φοροαποφυγής χρησιμοποιώντας δείγμα εταιριών από επτά χώρες της Νότιας Ασίας για την περίοδο 1998-2015. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός οικονομικής ελευθερίας, τόσο

χαμηλότερο είναι το επίπεδο φοροαποφυγής των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, οι κυβερνητικές πολιτικές που σχετίζονται με τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, τη νομισματική ελευθερία, τη φορολογική ελευθερία και την ελευθερία επενδύσεων έχει αρνητική επίδραση στις επιλογές φοροαποφυγής, ενώ η χρηματοοικονομική ελευθερία παρατηρείται ότι έχει θετική επίπτωση στη φοροαποφυγή. Επιπροσθέτως, υπάρχει αρνητικός αντίκτυπος της διακυβέρνησης του δημόσιου τομέα και του βαθμού θρησκευτικότητας στο επίπεδο φοροαποφυγής, αποτέλεσμα που σημαίνει ότι όσο πιο ενισχυμένη είναι η διακυβέρνηση του δημόσιου τομέα και όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός θρησκευτικότητας, τόσο χαμηλότερα είναι τα επίπεδα φοροαποφυγής.

Σκοπός της έρευνας των Shen et al., (2021) ήταν η ανάλυση της σχέσης μεταξύ οικονομικής πολιτικής αβεβαιότητας και φοροαποφυγής. Τα αποτελέσματα της έρευνας τους έδειξαν ότι η οικονομική πολιτική αβεβαιότητα επηρεάζει στατιστικά σημαντικά και αρνητικά το βαθμό εταιρικής φοροαποφυγής, αποτέλεσμα που σημαίνει ότι σε περιόδους υψηλής αβεβαιότητας για την οικονομική πολιτική παρατηρείται μείωση της εταιρικής φοροαποφυγής. Επιπλέον, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η αρνητική σχέση μεταξύ αβεβαιότητας οικονομικής πολιτικής και φοροαποφυγής μετριάζεται από το βαθμό ποιότητας του εσωτερικού ελέγχου, ενώ όταν τα διοικητικά στελέχη των εταιριών είναι ταυτόχρονα και μέτοχοι, παρατηρείται ότι η αρνητική σχέση μεταξύ πολιτικής αβεβαιότητας και φοροαποφυγής γίνεται ακόμη πιο έντονη.

Ο Sun (2021) μελετά το βαθμό στον οποίον η διαφθορά των κυβερνήσεων επηρεάζει την εταιρική φοροαποφυγή στην Κίνα. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 600.000 εταιρίες κατά την περίοδο 1998-2007. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το επίπεδο κυβερνητικής διαφθοράς σχετίζεται στατιστικά σημαντικά και θετικά με τη φοροαποφυγή. Επομένως, σε περιβάλλοντα με αυξημένη κυβερνητική διαφθορά οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν περισσότερο μεθόδους φοροαποφυγής. Ειδικότερα, αύξηση κατά μία τυπική απόκλιση στη μεταβλητή της κυβερνητικής διαφθοράς έχει ως συνέπεια μία αύξηση της τάξεως του 6% στη μεταβλητή της φοροαποφυγής. Επιπλέον, η φοροαποφυγή αυξάνεται με την αύξηση στους συντελεστές φόρου. Συνολικά, τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι οι προσπάθειες μείωσης της διαφθοράς των τοπικών και κεντρικών αρχών θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των ποσών εισπραχθέντος φόρου.

Στην έρευνά τους οι Liang et al. (2021) αξιολόγησαν εάν υπάρχουν βιομηχανικοί και γεωγραφικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη φοροαποφυγή των επιχειρήσεων. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η φοροαποφυγή επηρεάζεται σημαντικά από τις ανταγωνιστικές εταιρίες που λειτουργούν στον ίδιο κλάδο. Ειδικότερα, υπάρχει θετική σχέση μεταξύ της φοροαποφυγής μιας εταιρίας και του επιπέδου φοροαποφυγής των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον ίδιο κλάδο. Τόσο τα αποτελέσματα κλάδου όσο και τα αποτελέσματα περιοχής στην οποία λειτουργούν οι επιχειρήσεις επηρεάζονται από τα κίνητρα μάθησης καθώς και από το βαθμό ανταγωνισμού των επιχειρήσεων και εξαρτώνται από την τοπική φορολόγηση καθώς και από τη φορολογική εμπειρογνωμοσύνη των εκτελεστικών φορέων.

2.2. Αποτελέσματα Ερευνών για τη σχέση εταιρικής ευθύνης και επίδρασης φοροαποφυγής

Στην εν λόγω υποενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα βιβλιογραφικής ανασκόπησης ερευνών που αξιολογούν τη σχέση της εταιρικής ευθύνης και της φοροαποφυγής. Ειδικότερα, παρουσιάζονται τόσο έρευνες που αξιολογούν την ύπαρξη άμεσης σχέσης μεταξύ εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και βαθμού φοροαποφυγής καθώς και έρευνες που χρησιμοποιούν την εταιρική ευθύνη ως έναν παράγοντα που μετριάξει το βαθμό με τον οποίον οι διάφοροι παράγοντες επηρεάζουν τα επίπεδα φοροαποφυγής.

Η έρευνα των Kiesewetter & Manthey (2017) μελέτησε τη φοροαποφυγή, τη δημιουργία αξίας και την εφαρμογή πρακτικών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε 20 ευρωπαϊκές χώρες κατά την περίοδο 2005-2014. Συνολικά, το δείγμα περιλαμβάνει 7924 παρατηρήσεις. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι δεν υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ της εφαρμογής φοροαποφυγής και της δημιουργίας αξίας στις επιχειρήσεις του δείγματος γενικά. Ωστόσο, υπάρχει θετική και στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ φοροαποφυγής και δημιουργίας αξίας για τις επιχειρήσεις που έχουν χαμηλά κοινωνικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά. Επομένως, μόνον στις επιχειρήσεις με χαμηλό βαθμό εταιρικής ευθύνης εντοπίζεται θετική σχέση μεταξύ φοροαποφυγής και δημιουργίας αξίας.

Στην έρευνά του ο Zeng (2018) αξιολόγησε εάν και κατά πόσο υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και της φοροαποφυγής των επιχειρήσεων. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από εισηγμένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε 35 χώρες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει ισχυρή και στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και βαθμού φοροαποφυγής. Ειδικότερα, η εταιρική ευθύνη σχετίζεται θετικά με την φοροαποφυγή και επομένως οι επιχειρήσεις με μεγαλύτερο βαθμό εταιρικής κοινωνικής ευθύνης έχουν και μεγαλύτερο βαθμό εφαρμογής φοροαποφυγής. Επιπλέον, εντοπίζεται ότι σε χώρες με αδύναμους μηχανισμούς διακυβέρνησης, οι επιχειρήσεις που έχουν υψηλότερα επίπεδα εταιρικής ευθύνης συμμετέχουν σε μικρότερο βαθμό σε πρακτικές φοροαποφυγής.

Σκοπός της έρευνας των Liu & Lee (2019) ήταν η διερεύνηση του αποτελέσματος που έχει η εταιρική κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων στο βαθμό χειραγώγησης κερδών και στο βαθμό εφαρμογής πρακτικών φοροαποφυγής. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από εισηγμένες επιχειρήσεις στην Κίνα για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα ως προς την εφαρμογή δράσεων εταιρικής ευθύνης. Συνολικά χρησιμοποιούνται 1375 παρατηρήσεις (firm-year) κατά την περίοδο 2010-2014. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η εφαρμογή μεθόδων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης μπορεί να είναι ένα αποτελεσματικό εργαλείο ως προς τον περιορισμό του βαθμού στον οποίον οι επιχειρήσεις συμμετέχουν σε πρακτικές χειραγώγησης κερδών και φοροαποφυγής.

Οι Abdelfattah & Aboud (2020) ερεύνησαν τη σχέση μεταξύ φοροαποφυγής, εταιρικής διακυβέρνησης και εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Χρησιμοποιώντας δεδομένα από εισηγμένες επιχειρήσεις στην Αίγυπτο την περίοδο 2007-2016, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η συμπερίληψη δεικτών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης σχετίζεται στατιστικά σημαντικά και θετικά με τη φοροαποφυγή. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις με αναφορά δεικτών CSR έχουν υψηλότερες χρηματοοικονομικές αποδόσεις, αποτέλεσμα που σημαίνει ότι οι δράσεις κοινωνικής ευθύνης δημιουργούν αξία.

Οι Alsaadi (2020) προσδιόρισαν τη σχέση μεταξύ εταιρικής φοροαποφυγής και εταιρικής κοινωνικής ευθύνης λαμβάνοντας υπόψη το βαθμό συμμόρφωσης με τις ανάγκες χρηματοοικονομικής αναφοράς. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από

εταιρίες που λειτουργούν σε χώρες της Ευρώπης κατά την περίοδο 2008-2016. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει θετική και στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του βαθμού εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και της φοροαποφυγής των επιχειρήσεων. Οι εταιρίες που δραστηριοποιούνται σε χώρες με χαμηλότερες απαιτήσεις φορολογικών αναφορών είναι περισσότερο πιθανόν να συμμετέχουν σε δράσεις εταιρικής κοινωνικής ευθύνης ώστε να βρίσκονται σε θέση να αντιμετωπίσουν πιθανές αρνητικές συνέπειες από την εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής.

Οι Abid & Dammak (2021) ερεύνησαν τη σχέση φοροαποφυγής και εταιρικής ευθύνης των επιχειρήσεων, δείχνοντας εάν και κατά πόσο η ποιότητα ελέγχου επηρεάζει τη συγκεκριμένη σχέση. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε δείγμα επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στη Γαλλία κατά την περίοδο 2005-2016. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι επιχειρήσεις που έχουν υψηλότερα επίπεδα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης είναι σε μεγαλύτερο βαθμό πιθανόν να εφαρμόζουν επιθετική φοροαποφυγή. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις που ελέγχονται από υψηλής ποιότητας ελεγκτές είναι περισσότερο πιθανόν να εφαρμόζουν σε υψηλότερο βαθμό δράσεις εταιρικής κοινωνικής ευθύνης ώστε να αντιμετωπίσουν τις πιθανές κοινωνικές συνέπειες από τη συμμετοχή τους σε πρακτικές φοροαποφυγής.

2.3. Αποτελέσματα Ερευνών Επίδρασης Συμπεριφοράς Διοικητικών Στελεχών στην φοροαποφυγή

Στην παρούσα υποενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα βιβλιογραφικής ανασκόπησης ερευνών για την επίδραση που έχουν τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς των διοικητικών στελεχών στο βαθμό στον οποίον οι εταιρίες εφαρμόζουν πρακτικές φοροαποφυγής.

Οι Dyreng et al (2010) ερεύνησαν την επίδραση που έχουν τα διοικητικά στελέχη των επιχειρήσεων στα επίπεδα φοροαποφυγής, δείχνοντας εάν η εφαρμογή φοροαποφυγής εξαρτάται από χαρακτηριστικά τα οποία δε σχετίζονται μόνο με τα χρηματοοικονομικά στοιχεία των επιχειρήσεων αλλά σχετίζονται με τα διοικητικά στελέχη. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 908 στελέχη επιχειρήσεων που εργάζονται σε περισσότερες από δύο επιχειρήσεις και για τουλάχιστον δύο έτη βρίσκονται στη θέση του διευθύνοντος συμβούλου ή του γενικού διευθυντή

οικονομικών κατά την περίοδο 1992-2006. Τα χαρακτηριστικά που μελετήθηκαν περιλαμβάνουν το εκπαιδευτικό επίπεδο, την τάξη (βαθμό) λογιστή, την εμπειρία, την ηλικία, καθώς και το βαθμό αισιοδοξίας των στελεχών. Ο βαθμός αισιοδοξίας μετρήθηκε μελετώντας τις ετήσιες οικονομικές εκθέσεις (10-k filling) και μετρώντας το μέσο αριθμό αισιόδοξων λέξεων που περιέχονται στις συγκεκριμένες καταστάσεις. Βάσει των αποτελεσμάτων γραμμικής παλινδρόμησης, συμπεραίνεται ότι τα αισιόδοξα διοικητικά στελέχη σχετίζονται στατιστικά σημαντικά και αρνητικά με το καταβλητέο τελικό φορολογικό συντελεστή, δείχνοντας ότι όσο πιο αισιόδοξα είναι τα διοικητικά στελέχη τόσο μεγαλύτερη τάση παρουσιάζουν για φοροαποφυγή. Επομένως, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα ατομικά χαρακτηριστικά των στελεχών έχουν στατιστικά σημαντική επίδραση στα επίπεδα φοροαποφυγής.

Οι Olsen & Stakelberg (2016) διερεύνησαν το ρόλο που έχει ο βαθμός ναρκισσισμού των διευθυνόντων συμβούλων στα επίπεδα φοροαποφυγής των επιχειρήσεων. Ο ναρκισσισμός αποτελεί ένα χαρακτηριστικό προσωπικότητας το οποίο σχετίζεται με την αίσθηση υπεροχής και την τάση εκδήλωσης μίας αμφισβητήσιμης συμπεριφοράς. Τα διοικητικά στελέχη με ναρκισσισμό θεωρούν ότι βρίσκονται πάνω από τον νόμο και είναι πειστικοί για την πραγματοποίηση όσων πιστεύουν. Οι ναρκισσιστές, επιπλέον, έχουν αυξημένα κίνητρα και επιδιώκουν ανταμοιβές ή επιθυμητά αποτελέσματα, ενώ παράλληλα έχουν ασθενή κίνητρα για την αποφυγή των αρνητικών αποτελεσμάτων. Επιπλέον, υπάρχει στατιστικά σημαντική επίδραση του ναρκισσισμού των διευθυνόντων συμβούλων στην εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής.

Οι Law & Mills (2017) μελέτησαν τη συσχέτιση μεταξύ στρατιωτικής εμπειρίας των διοικητικών στελεχών και του βαθμού φοροαποφυγής. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιείται δείκτης από διοικητικά στελέχη που εργάζονται σε εταιρίες που περιλαμβάνονται στον S&P-1500 για την περίοδο 1992-2011. Η μέτρηση του βαθμού φοροαποφυγής έγινε με το δείκτη τελικού συντελεστή φορολόγησης καθώς και του καταβλητέου τελικού συντελεστή φορολόγησης. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα στελέχη που είχαν στρατιωτική υπηρεσία εφαρμόζουν σε μικρότερο βαθμό πρακτικές φοροαποφυγής συγκριτικά με τα στελέχη που δεν έχουν στρατιωτική υπηρεσία. Μάλιστα, οι εταιρικοί φόροι στις εταιρίες με στελέχη που είχαν στρατιωτική υπηρεσία είναι περίπου 1-2\$ εκατομμύρια

περισσότερα ετησίως. Το συγκεκριμένο αποτελέσματα μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι τα στελέχη με στρατιωτική υπηρεσία έχουν μία τάση να εφαρμόζουν τους νόμους και να συμμορφώνονται με τους κανόνες. Επομένως, το χαρακτηριστικό των στελεχών που σχετίζεται με τη συμμόρφωση στους κανόνες σχετίζεται στατιστικά σημαντικά με τη φοροαποφυγή. Βάσει των αποτελεσμάτων συμπεραίνεται ότι τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς των διοικητικών στελεχών επηρεάζουν το βαθμό στον οποίον εφαρμόζουν πολιτικές φοροαποφυγής και επομένως θα πρέπει να χρησιμοποιούνται από τις επιχειρήσεις ως ένα κριτήριο για την επιλογή στελεχών.

Οι Duan et al (2018) αξιολόγησαν την επίδραση που έχει ο βαθμός δημοσιότητας του διευθύνοντος συμβούλου στα επίπεδα φοροαποφυγής. Ο βαθμός δημοσιότητας μετρήθηκε με τον όγκο αναζητήσεων με το όνομα του διευθύνοντος συμβούλου στη μηχανή αναζήτησης google, χρησιμοποιώντας το δείκτη SVI. Ο βαθμός φοροαποφυγής μετρήθηκε με τον δείκτη τελικού φορολογικού ποσοστού (effective tax rate) όπου τα χαμηλότερα ποσοστά τελικού φορολογικού ποσοστού υποδηλώνουν μεγάλο βαθμό φοροαποφυγής. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από εταιρίες που εντάσσονται στο δείκτη S&P500 κατά την περίοδο 2004-2011. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι διευθύνοντες σύμβουλοι που λαμβάνουν μεγαλύτερα επίπεδα προσοχής από τους ιδιώτες επενδυτές ανταποκρίνονται σε μεγαλύτερο βαθμό σε δραστηριότητες φοροαποφυγής με σκοπό την ανταπόκριση στις προσδοκίες απόδοσης που έχουν οι επενδυτές. Ωστόσο, η συγκεκριμένη σχέση δημοσιότητας-φοροαποφυγής μπορεί να μετριαστεί από την αύξηση της ανεξαρτησίας των μελών του διοικητικού συμβουλίου. Τέλος, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι διευθύνοντες σύμβουλοι με υψηλό βαθμό δημοσιότητας πληρώνουν μεγαλύτερα τέλη στους ελεγκτές για υπηρεσίες φορολογικού σχεδιασμού γεγονός που εξηγεί την εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής.

Σκοπός της έρευνας των Hsieh et al. (2018) ήταν η αξιολόγηση της σχέσης μεταξύ του βαθμού φοροαποφυγής και της υπερβολικής αυτοπεποίθησης των διοικητικών στελεχών, διερευνώντας παράλληλα το ρόλο της αλληλεπίδρασης μεταξύ διευθυνόντων συμβούλων και οικονομικών διευθυντών. Το δείγμα της έρευνας περιλαμβάνει επιχειρήσεις κατά την περίοδο 2004-2014 (1848 παρατηρήσεις) για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία ως προς το βαθμό αυτοπεποίθησης των διοικητικών στελεχών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι οικονομικοί διευθυντές

επηρεάζουν το βαθμό αυτοπεποίθησης των διευθυνόντων συμβούλων επηρεάζοντας τις αποφάσεις αναφορικά με την εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής. Ειδικότερα, οι επιχειρήσεις είναι περισσότερο πιθανόν να εφαρμόσουν πρακτικές φοροαποφυγής όταν έχουν τόσο διευθύνοντες συμβούλους και οικονομικούς διευθυντές με υπερβολική αυτοπεποίθηση, συγκριτικά με εταιρίες που έχουν άλλον συνδυασμό ως προς τη σχέση διευθυνόντων συμβούλων και οικονομικών διευθυντών (π.χ. μόνο διευθύνοντα σύμβουλο με αυτοπεποίθηση). Ως εκ τούτου, τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι ο βαθμός αυτοπεποίθησης των συγκεκριμένων στελεχών επηρεάζει σημαντικά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων ως προς την εφαρμογή πρακτικών φοροαποφυγής.

Οι Lanis et al (2019) εξέτασαν την επίπτωση που έχει η εφαρμογή τεχνικών φοροαποφυγής στο διοικητικό συμβούλιο και τη φήμη των διευθυνόντων συμβούλων μιας εταιρίας. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε δείγμα από 1450 εισηγμένες εταιρίες των Η.Π.Α. για την περίοδο 2000-2011 και συνολικά αξιοποιήθηκε 7431 παρατηρήσεις. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι όταν μία εταιρία συμμετέχει σε πρακτικές φοροαποφυγής τότε τόσο οι διευθύνοντες σύμβουλοι όσο και τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου ανταμείβονται καθώς βελτιώνεται η φήμη τους στην αγορά με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι θέσεις εργασίες στις οποίες ταυτόχρονα υπηρετούν. Ειδικότερα, οι διευθύνοντες σύμβουλοι που εφαρμόζουν επιθετικές πολιτικές φοροαποφυγής κερδίζουν επιπρόσθετες θέσεις σε διοικητικά συμβούλια και ως εκ τούτου συμπεραίνεται ότι ενώ προγενέστερες έρευνες δείχνουν ότι η φήμη αποτελεί προσωπικό χαρακτηριστικό που επηρεάζει την φοροαποφυγή, η συγκεκριμένη έρευνα έδειξε ότι η εφαρμογή πολιτικών φοροαποφυγής αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει το χαρακτηριστικό της φήμης που έχουν τα διοικητικά στελέχη στην αγορά εργασίας.

Σκοπός της έρευνας των Wen et al. (2020) ήταν ο προσδιορισμός του βαθμού στον οποίον η ύπαρξη εξωχώριας εμπειρίας των διοικητικών στελεχών αποτελεί χαρακτηριστικό συμπεριφοράς τους το οποίο εξηγεί το βαθμό αξιοποίησης μεθόδων φοροαποφυγής. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από εισηγμένες εταιρίες στην Κίνα για την περίοδο 2001-2016. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ύπαρξη εξωχώριας εμπειρίας από τα διοικητικά στελέχη επηρεάζει αρνητικά το βαθμό χρήσης μεθόδων φοροαποφυγής. Η ανησυχία ως προς τη φήμη των εταιριών καθώς και η ανάγκη για

εφαρμογή μεθόδων εταιρικής ευθύνης, αποτελούν κανάλια μέσω των οποίων επηρεάζονται τα διοικητικά στελέχη ως προς την εφαρμογή φοροαποφυγής. Επιπλέον, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα μη-ανεξάρτητα μέλη του διοικητικού συμβουλίου με εξωχώρια εμπειρία έχουν μεγαλύτερη επίδραση στην εταιρική φοροαποφυγή, συγκριτικά με τα ανεξάρτητα μέλη του διοικητικού συμβουλίου. Τέλος, εντοπίζεται ότι η αρνητική σχέση μεταξύ φοροαποφυγής και ύπαρξης εξωχώριας εμπειρίας διατηρείται μόνον όταν η εξωχώρια εμπειρία των διοικητικών στελεχών προέρχεται από χώρες ή περιοχές με υψηλότερα επίπεδα προστασίας επενδύσεων.

Οι Garcia-Meca et al (2021) αξιολόγησαν εάν και κατά πόσο τα διοικητικά στελέχη με ναρκισσισμό είναι περισσότερο επιθετικά ως προς την εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής, αξιολογώντας παράλληλα τον ρόλο που έχει η επιτροπή ελέγχου. Ο ναρκισσισμός του διευθύνοντα συμβούλου αποτελεί μία ψυχολογική συνθήκη που οδηγεί στην εφαρμογή περισσότερο επιθετικών πολιτικών ως προς τη διαχείριση των εταιρικών φόρων. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ένα δείγμα από εταιρίες της Ισπανίας χρησιμοποιώντας 1303 παρατηρήσεις (εταιρίες-έτος) για την περίοδο 2008-2017. Βάσει των αποτελεσμάτων, οι διευθύνοντες σύμβουλοι με χαρακτηριστικά ναρκισσισμού σχετίζονται στατιστικά σημαντικά και θετικά με τα επίπεδα φοροαποφυγής και ως εκ τούτου όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός ναρκισσισμού σε τόσο μεγαλύτερη έκταση ο διευθύνων σύμβουλος εφαρμόζει πρακτικές φοροαποφυγής. Ωστόσο, στη σχέση μεταξύ του ναρκισσισμού που χαρακτηρίζει το διευθύνοντα σύμβουλο και του επιπέδου φοροαποφυγής σημαντικό ρόλο έχει η επιτροπή ελέγχου, καθώς η συμπεριφορά φοροαποφυγής των στελεχών περιορίζεται από τη λειτουργία της επιτροπής ελέγχου και εντοπίζεται ότι στις επιχειρήσεις με μεγαλύτερες επιτροπές ελέγχου περιορίστηκαν οι αρνητικές συνέπειες του ναρκισσισμού του διευθύνοντα συμβούλου ως προς την εφαρμογή φοροαποφυγής. Τέλος, εντοπίζεται ότι η παρουσία γυναικών στη σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου μετριάξει τις αρνητικές συνέπειες που έχει η ύπαρξη ναρκισσισμού στην εφαρμογή φοροαποφυγής, καθώς βρέθηκε ότι η παρουσία γυναικών περιορίζει τη φοροαποφυγή.

Συμπεράσματα

Πρωταρχικός στόχος των διοικητικών στελεχών είναι η μεγιστοποίηση της αξίας των επιχειρήσεων μέσω της μεγιστοποίησης των κερδών. Οι φόροι αποτελούν σημαντικό ποσοστό των κερδών προ φόρων και στην κατεύθυνση αυτήν τα στελέχη των επιχειρήσεων έχουν κίνητρα να μειώσουν τις πληρωμές φόρων με σκοπό τη μεγιστοποίηση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων. Η διαδικασία εφαρμογής πρακτικών που ως στόχο έχουν να μειωθούν οι υποχρεώσεις φόρων καλείται φοροαποφυγή και αποτελεί μία διαδικασία, η οποία αν και δεν είναι παράνομη, βασίζεται σε νομικά κενά και σε διαφορές στα φορολογικά συστήματα μεταξύ των διαφόρων χωρών με σκοπό τη μείωση των συνολικών φορολογικών υποχρεώσεων που έχουν οι επιχειρήσεις.

Η εφαρμογή εταιρικής φοροαποφυγής εξαρτάται από τη χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων, από τον τρόπο εταιρικής διακυβέρνησης καθώς και από άλλα εταιρικά χαρακτηριστικά. Ο βαθμός εταιρικής ευθύνης αποτελεί έναν επιπρόσθετο παράγοντα που επηρεάζει το βαθμό φοροαποφυγής των επιχειρήσεων. Πέραν των ανωτέρω, τα στελέχη των επιχειρήσεων μπορεί να εφαρμόσουν μεθόδους φοροαποφυγής λόγω διαφόρων κινήτρων. Σύμφωνα με την παραδοσιακή προσέγγιση, η εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής γίνεται για τη μεγιστοποίηση της αξίας των επιχειρήσεων, ωστόσο, σύμφωνα με την θεωρία της αντιπροσώπευσης, η εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής μπορεί να γίνει από τα διοικητικά στελέχη με σκοπό την εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων.

Στην εμπειρική βιβλιογραφία διάφορα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς των διοικητικών στελεχών φαίνεται να επηρεάζουν την εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής. Ειδικότερα, ο ναρκισσισμός, η αυτοπεποίθηση, η αίσθηση φήμης και ανωτερότητας, η ύπαρξη εμπειρίας και γνώσης, η στάση ως προς την ανάληψη κινδύνων, καθώς και η αίσθηση αισιοδοξίας ως προς τις επενδυτικές επιλογές, αποτελούν χαρακτηριστικά των διοικητικών στελεχών τα οποία καθορίζουν το επίπεδο εταιρικής φοροαποφυγής.

Για τη μείωση του φαινομένου της φοροαποφυγής προτείνεται η περαιτέρω ενίσχυση και αυστηροποίηση των φορολογικών νόμων που διέπουν τις σχέσεις εγχώριων επιχειρήσεων με επιχειρήσεις σε μη συνεργάσιμα κράτη ή κράτη με

προνομιακό φορολογικό καθεστώς. Προς τη σωστή κατεύθυνση βρίσκεται η συμφωνία των ισχυρών και ανεπτυγμένων χωρών ως προς τη διαμόρφωση ενός κοινού πλαισίου για τη μείωση της έκτασης του συγκεκριμένου φαινομένου. Παρά το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις μέσα από την εφαρμογή διαδικασιών φοροαποφυγής επιτυγχάνουν αύξηση της αξίας τους, προτείνεται η ενθάρρυνση των διοικητικών στελεχών στην εφαρμογή δράσεων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης ώστε, μέσω της ανάπτυξης καλύτερων σχέσεων με την κοινωνία, να μειώσουν την έκθεσή τους σε πρακτικές φοροαποφυγής.

Σε επόμενες έρευνες προτείνεται να διερευνηθεί ο βαθμός εφαρμογής πρακτικών φοροαποφυγής στην Ελλάδα καθώς και τα κίνητρα των στελεχών που εφαρμόζουν τις συγκεκριμένες πρακτικές. Ειδικότερα, με τη χρήση ερωτηματολογίου που θα συμπληρωθεί από στελέχη μεγάλων εταιριών στην Ελλάδα δύναται να καταγραφεί η στάση των στελεχών ως προς τα κίνητρα που τους ωθούν στην εφαρμογή μεθόδων φοροαποφυγής.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Μάλλιου, Α. & Σαββαΐδου, Κ. (2007). «Η πρακτική του καθορισμού της τιμής των συναλλαγών (transfer pricing), ως μέθοδος περιορισμού της φοροδιαφυγής ή/και της φοροαποφυγής, αναφορικά με τα άυλα αγαθά και δικαιώματα στο ελληνικό φορολογικό δίκαιο». *Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας*, 61, σελ. 1221-1243.

Σαββαΐδου, Κ. (2009). «Κανόνες τεκμηρίωσης τιμών ενδοομιλικών συναλλαγών». *Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας*, 63, σελ.922-949.

Σαββαΐδου, Κ. (2011). «Η προσπάθεια αντιμετώπισης της διεθνούς φοροαποφυγής με τις διατάξεις των φορολογικών νόμων 3842/2010 και 3943/2011: η θέσπιση περιορισμών στις πληρωμές προς μη συνεργάσιμα κράτη ή κράτη με προνομιακό φορολογικό καθεστώς, στις τριγωνικές συναλλαγές και στην έμμεση μεταφορά κερδών στην αλλοδαπή». *Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας*, 65(1471), σελ. 1107-1137.

Σαββαΐδου, Κ. (2013). «Οι φορολογικές συνέπειες της μεταφοράς της κατοικίας σε μη συνεργάσιμα κράτη ή κράτη με προνομιακό φορολογικό καθεστώς: μια ακόμη αμφιλεγόμενη προσπάθεια του Έλληνα φορολογικού νομοθέτη για την αντιμετώπιση της φοροαποφυγής». *Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας*, 67(1513), σελ. 980-1017.

Σαββαΐδου, Κ. (2017). «Η θέσπιση στο ελληνικό φορολογικό δίκαιο γενικού κανόνα ενάντια στην καταστρατήγηση των φορολογικών διατάξεων με σκοπό την αντιμετώπιση της φοροαποφυγής, υπό το φως των ευρωπαϊκών και διεθνών εξελίξεων (α' μέρος)». *Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας*, 71(1601), σελ. 259-296.

Σαββαΐδου, Κ. (2017). «Η θέσπιση στο ελληνικό φορολογικό δίκαιο γενικού κανόνα ενάντια στην καταστρατήγηση των φορολογικών διατάξεων με σκοπό την αντιμετώπιση της φοροαποφυγής, υπό το φως των ευρωπαϊκών και διεθνών εξελίξεων (β' μέρος)». *Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας*, 71(1602), σελ. 323-354.

Σαββαΐδου, Κ. (2019). «Η φορολογική μεταχείριση των εταιρικών μετασχηματισμών», *Δίκαιο Επιχειρήσεων & Εταιριών*, 4, σελ. 521-538.

Σαββαΐδου, Κ. & Αθανασάκη, Β. (2019). «Το σχέδιο Δράσης του Ο.Ο.Σ.Α. (BEPS project) για την αντιμετώπιση της διάβρωσης της φορολογικής βάσης και της μεταφοράς κερδών στην αλλοδαπή και η εφαρμογή του στην Ευρωπαϊκή Ένωση. *Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας*, 73(1655), σελ.1091-1132.

Νόμοι:

Οδηγία 2018/822. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0822&from=EN> (Πρόσβαση στις 14/08/2021).

Οδηγία 1164/2016. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L1164&from=EN> (Πρόσβαση στις 01/06/2021).

Ν. 4607/2019. Ενσωμάτωση των σημείων 1,2,4 και 5 του άρθρου 2 και των άρθρων 4,6,7 και 8 της Οδηγίας 1164/2016. Διαθέσιμο στο: <https://www.taxheaven.gr/law/4607/2019> (Πρόσβαση στις 01/06/2021).

Άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά:

Abdelfattah, T. and Aboud, A. (2020) ‘Tax avoidance, corporate governance, and corporate social responsibility: The case of the Egyptian capital market.’ *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 38, March, p. 100304.

Abid, S. and Dammak, S. (2021) ‘Corporate social responsibility and tax avoidance: the case of French companies.’ *Journal of Financial Reporting and Accounting*, ahead-of-print(ahead-of-print).

Alsaadi, A. (2020) ‘Financial-tax reporting conformity, tax avoidance and corporate social responsibility.’ *Journal of Financial Reporting and Accounting*. Emerald Publishing Limited, 18(3) pp. 639–659.

Argilés-Bosch, J. M., Somoza, A., Ravenda, D., & García-Blandón, J. (2020). An empirical examination of the influence of e-commerce on tax avoidance in

- Europe. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 41, 100339.
- Armstrong, C. S., Blouin, J. L., Jagolinzer, A. D. and Larcker, D. F. (2015) 'Corporate governance, incentives, and tax avoidance.' *Journal of Accounting and Economics*, 60(1) pp. 1–17.
- Asiri, M., Al-Hadi, A., Taylor, G. and Duong, L. (2020) 'Is corporate tax avoidance associated with investment efficiency?' *The North American Journal of Economics and Finance*, 52, April, p. 101143.
- Blaufus, K., Möhlmann, A. and Schwäbe, A. N. (2019) 'Stock price reactions to news about corporate tax avoidance and evasion.' *Journal of Economic Psychology*, 72, June, pp. 278–292.
- Cobham, A., & Janský, P. (2018) 'Global distribution of revenue loss from corporate tax avoidance: Re-estimation and country results'. *Journal of International Development*, 30(2), 206–232.
- Duan, T., Ding, R., & Zhang, J.Z. (2018) 'The burden of attention: CEO publicity and tax avoidance'. *Journal of Business Research*, 87, pp. 90-101.
- Dyreng, S., Hanlon, M. & Maydew, E. (2008). 'Long run corporate tax avoidance.' *The Accounting Review*, 83(1), pp. 61-82.
- Dyreng, S., Hanlon, M. & Maydew, E.L. (2010) 'The Effects of Executives on Corporate Tax Avoidance.' *The Accounting Review*, 85(4), pp. 1163-1189.
- Edwards, A, Schwab, C. & Shelvin, T. (2012) '*Financial constraints and the incentive for tax planning*'. University of California-Irvine. Available at: <https://www.rotman.utoronto.ca/-/media/Files/Files%20to%20be%20organized/ESS%20Rotman%20conference.pdf> (Assessed on 10 March 2021).
- Freedman, J. (2003) 'Tax and corporate responsibility.' *Tax Journal*, 695(2), pp. 1-4.

- Gaaya, S., Lakhali, N., & Lakhali, F. (2017) 'Does family ownership reduce corporate tax avoidance? The moderating effect of audit quality.' *Managerial Auditing Journal*, 32(7), 731–744.
- Garcia-Meca, E., Ramon-Llorens, M.C. & Martinez-Ferrero, J. (2021) 'Are narcissistic CEOs more tax aggressive?' The moderating role of internal audit committees. *Journal of Business Research*, 129, pp. 223-235.
- Graham, J., Hanlon, M., Shevlin, T. & Shoroff, N. (2014) 'Incentive for tax planning and avoidance; evidence from the field' *The Accounting Review*, 89, pp. 991-1024.
- Gul, F. A., Khedmati, M. and Shams, S. M. M. (2020) 'Managerial acquisitiveness and corporate tax avoidance.' *Pacific-Basin Finance Journal*, 64, December, p. 101056.
- Hambrick, D.S. (2007) 'Upper echelons theory: an update.' *Academy of Management Review*, 32(2), pp. 334-343.
- Ham, C., Seybert, N. & Wang, S. (2018) 'Narcissism in a bad sign: CEO signature size, investment, and performance' *Review of Accounting Studies*, 23(1), pp. 234-264.
- Hasan, M. M., Lobo, G. J. and Qiu, B. (2021) 'Organizational capital, corporate tax avoidance, and firm value.' *Journal of Corporate Finance*, 70, October, p. 102050.
- Hsieh, T.-S., Wang, Z. and Demirkan, S. (2018) 'Overconfidence and tax avoidance: The role of CEO and CFO interaction.' *Journal of Accounting and Public Policy*, 37(3) pp. 241–253.
- Huseynov, F. and Klamm, B. K. (2012) 'Tax avoidance, tax management and corporate social responsibility.' *Journal of Corporate Finance*. (Special Section: Contemporary corporate finance research on South America), 18(4) pp. 804–827.

- Islam, A., Rashid, Md. H. U., Hossain, S. Z., & Hashmi, R. (2020). Public policies and tax evasion: Evidence from SAARC countries. *Heliyon*, 6(11), e05449. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e05449>
- Jarboui, A., Kachouri Ben Saad, M. and Riguen, R. (2020) 'Tax avoidance: do board gender diversity and sustainability performance make a difference?' *Journal of Financial Crime*. Emerald Publishing Limited, 27(4) pp. 1389–1408.
- Kiesewetter, D. and Manthey, J. (2017) 'Tax avoidance, value creation and CSR – a European perspective.' *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*. Emerald Publishing Limited, 17(5) pp. 803–821.
- Kovermann, J. and Wendt, M. (2019) 'Tax avoidance in family firms: Evidence from large private firms.' *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 15(2) pp. 145–157.
- Kovermann, J., & Velte, P. (2019) 'The impact of corporate governance on corporate tax avoidance—A literature review.' *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 36, 100270. <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2019.100270>
- Lanis, R., Richardson, C., Liu, R. & McClure, R. (2019) 'The impact of corporate tax avoidance on board of directors and CEO reputation.' *Journal of Business Ethics*, 160, pp. 463-498.
- Law, K.K.F. & Mills, L.F. (2017) 'Military experience and corporate tax avoidance.' *Review of accounting studies*, 22, pp. 141-184.
- Liang, Q., Li, Q., Lu, M. and Shan, Y. (2021) 'Industry and geographic peer effects on corporate tax avoidance: Evidence from China.' *Pacific-Basin Finance Journal*, 67, June, p. 101545.
- Lin, K. Z., Cheng, S. and Zhang, F. (2017) 'Corporate Social Responsibility, Institutional Environments, and Tax Avoidance: Evidence from a Subnational Comparison in China.' *The International Journal of Accounting*, 52(4) pp. 303–318.

- Lismont, J., Cardinaels, E., Bruynseels, L., De Groote, S., Baesens, B., Lemahieu, W. and Vanthienen, J. (2018) 'Predicting tax avoidance by means of social network analytics.' *Decision Support Systems*, 108, April, pp. 13–24.
- Liu, H. and Lee, H.-A. (2019) 'The effect of corporate social responsibility on earnings management and tax avoidance in Chinese listed companies.' *International Journal of Accounting & Information Management*. Emerald Publishing Limited, 27(4) pp. 632–652.
- Mills, L., Erickson, M. & Maydew, E. (1998). Investments in tax planning. *Journal of American Taxation Association*, 20, pp. 1-20.
- Oats, L., & Tuck, P. (2019). Corporate tax avoidance: Is tax transparency the solution? *Accounting and Business Research*, 49(5), 565–583.
- Oesterle, M.J., Elosge, C. & Elosge, L. (2016) 'Me, myself and I: The role of CEO narcissism in internationalization decision.' *International Business Review*, 25(5), pp. 1114-1123.
- Olsen, K.J. & Stekelberg, J. (2016) 'CEO Narcissism and Corporate Tax Sheltering.' *Journal of the American Taxation Association*, 38(1), pp. 1-22.
- Ouyang, C., Xiong, J. and Huang, K. (2020) 'Do multiple large shareholders affect tax avoidance? Evidence from China.' *International Review of Economics & Finance*, 67, May, pp. 207–224.
- Pieretti, P., & Pulina, G. (2020) 'Does eliminating international profit shifting increase tax revenue in high-tax countries?' *Economic Modelling*, 93, 717–727.
- Richardson, S. (2006) 'Over-investment of free cash flow.' *Review of Accounting Studies*, 11, pp. 159-189.
- Richardson, G., Wang, B. and Zhang, X. (2016) 'Ownership structure and corporate tax avoidance: Evidence from publicly listed private firms in China.' *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 12(2) pp. 141–158.
- Riguen, R., Salhi, B. and Jarboui, A. (2020) 'Do women in board represent less corporate tax avoidance? A moderation analysis.' *International Journal of*

- Sociology and Social Policy*. Emerald Publishing Limited, 40(1/2) pp. 114–132.
- Savvaidou, A. and Athanasaki, V. (2019). 'Specific Anti-Avoidance Measures in Greece in the Post-BEPS and Post-ATAD Era'. *European Taxation*, pp. 169–176.
- Shackelford, D. A. and Shevlin, T. (2001) 'Empirical tax research in accounting.' *Journal of Accounting and Economics*, 31(1) pp. 321–387.
- Shen, H., Hou, F., Peng, M., Xiong, H., & Zuo, H. (2021) 'Economic policy uncertainty and corporate tax avoidance: Evidence from China.' *Pacific-Basin Finance Journal*, 65, 101500.
- Sun, Y. (2021) 'Corporate tax avoidance and government corruption: Evidence from Chinese firms.' *Economic Modelling*, 98, May, pp. 13–25.
- Thomsen, M. and Watrin, C. (2018) 'Tax avoidance over time: A comparison of European and U.S. firms.' *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 33, December, pp. 40–63.
- Wen, W., Cui, H. and Ke, Y. (2020) 'Directors with foreign experience and corporate tax avoidance.' *Journal of Corporate Finance*, 62, June, p. 101624.
- Zeng, T. (2018) 'Relationship between corporate social responsibility and tax avoidance: international evidence.' *Social Responsibility Journal*. Emerald Publishing Limited, 15(2) pp. 244–257.

Ιστοσελίδες – Δεδομένα:

European Commission. Hybrid Mismatch. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2016-11/platform_presentation_atad2.pdf (Τελευταία πρόσβαση στις 10/08/2021).

PWC (2021). DAC6: The EU Directive on cross-border tax arrangements. Διαθέσιμο στο: <https://www.pwc.com/gr/en/services/tax-services/eu-directive-dac6.html> (Τελευταία πρόσβαση στις 16/08/2021).

Δεδομένα φορολογίας. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en (Τελευταία πρόσβαση στις 20/08/2021).

ΟΟΣΑ. BEPS. Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/tax/beps/about/> (Τελευταία πρόσβαση στις 10/08/2021).

Τάσεις φορολογίας στην Ε.Ε. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/taxation-trends-european-union_en (Τελευταία πρόσβαση στις 20/08/2021).